N:o 140.

Ank. till Riksd. kansli den 12 maj 1905, kl. 3,30 e. m.

Utlåtande i anledning af Kungl. Maj:ts proposition, angående inredande i fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet i Stockholm af lokaler för utrikesdepartementet m. m. samt angående uppförande af ny byggnad för Kungl. Maj:ts kansli m. m.

(I. A.)

I en till Riksdagen aflåten, till statsutskottets förberedande behandling remitterad proposition (n:o 96) har Kungl. Maj:t under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver finansärenden den 31 sistlidne mars föreslagit Riksdagen

dels att medgifva, att till betäckande af kostnaderna för inredande i fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet i Stockholm af lokaler för utrikesdepartementet och ämbetsbostad åt ministern för utrikes ärendena måtte af fonden för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden användas ett belopp af 400,000 kronor;

dels ock att besluta, att ny byggnad för Kungl. Maj:ts kansli med undantag af utrikesdepartementet skulle uppföras i hufvudsaklig öfverensstämmelse med ett af arkitekten L. Peterson den 2 sistlidne januari afgifvet förslag, samt att för ifrågavarande byggnadsföretag och däraf föranledd inlösen af ateljébyggnadsaktiebolagets hus i nordvästra hörnet af Kungsträdgården äfvensom af de under enskild äganderätt lydande tomter i kvarteret Kungl. Trädgården, som enligt förslaget vore afsedda att för byggnaden tagas i anspråk, bevilja ett belopp af 4,860,000 kronor, samt däraf anvisa 575,000 kronor ur fonden för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden och 500,000 kronor å extra stat för år 1906.

Departementschefens yttrande i detta ärende till förenämnda statsrådsprotokoll är af följande lydelse:

»Vid underdånig föredragning den 21 februari 1902 af frågan om uppförande af ny byggnad för Kungl. Maj:ts kansli, anförde dåvarande departementschefen, bland annat:

Det nuvarande kanslihuset med den därtill hörande tomten n:o 1 i kvarteret Vulcanus vid Mynttorget i Stockholm hade ursprungligen disponerats af myntverket, men sedan, i sammanhang med år 1840 fattadt beslut om statsrådets förändrade organisation, fråga blifvit väckt om beredande för samtliga statsdepartementens expeditioner af en gemensam ämbetslokal, hade byggnaden upplåtits till lokal för flertalet af dessa expeditioner. Ifrågavarande byggnad, som således från början icke varit afsedd till ämbetslokal för Kungl. Maj:ts kansli, hade också ganska snart visat sig vara såsom sådan mindre lämplig; och ehuru tid efter annan omfattande ändrings- och reparationsarbeten vidtagits, vore lokalerna inom kanslihuset fortfarande i många afseenden synnerligen bristfälliga och otidsenliga.

Nuvarande kanslihusets beskaffenhet och otillräcklighet.

För att erhålla sakkunniga personers yttrande rörande kanslihusets beskaffenhet, hade, jämlikt Kungl. Maj:ts den 27 januari 1893 lämnade bemyndigande, åt intendenten vid öfverintendentsämbetet, professoren F. G. A. Dahl, brandchefen i Stockholm, kommendörkaptenen B. Hollstén, stadsarkitekten L. Hedin och byggmästaren A. G. Sällström lämnats uppdrag att verkställa besiktning å sagda hus för utrönande, ej mindre huruvida själfva byggnaden befunne sig i det skick, att dess framtida bestånd kunde anses tryggadt, än äfven huruvida byggnaden erbjöde erforderlig säkerhet mot eldfara för de viktiga och delvis oersättliga handlingar, som där förvarades. Resultatet af den på grund häraf verkställda besiktningen förelåge i en af besiktningsmännen den 9 februari 1893 till chefen för finansdepartementet aflåten skrifvelse. Af denna framginge, att besiktningsmännen funnit byggnaden förete väsentliga brister såväl med hänsyn till hållfasthet som trygghet mot eldfara, samt att besiktningsmännen ansett, att de brister, med hvilka byggnaden i förstnämnda hänseende vore behäftad, kunde, om ock med stór kostnad, betydligt minskas, men att bristerna, hvad eldfarligheten anginge, icke kunde afhjälpas eller ens minskas.

Då innehållet af berörda skrifvelse den 24 februari 1893 inför Kungl. Maj:t anmälts i sammanhang med väckt fråga om bildande af en särskild »fond för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden», hade föredragande departementschefen erinrat, att de ur nyss anförda synpunkter förefintliga bristerna vid kanslihuset långt

ifrån vore de enda. Utrymmet inom de särskilda ämbetslokalerna vore nämligen så trångt, att däraf verkligt men uppstode för det arbete, som där skulle utföras. Flera departementsbyråer förfogade hvar för sig endast öfver ett rum — i åtskilliga fall af ytterst obetydliga dimensioner — i hvilket rum såväl byråchefen som den kanslisekreterare och den amanuens, som på byrån indelats, hade sina platser. Då vederbörande byråchefer ofta mottoge besök i tjänsteärenden, vore det gifvet, att en dylik anordning skulle medföra icke ringa olägenheter. Utrymmet i huset vore dessutom så strängt tillvarataget, att, då, såsom stundom hände, för beredande af någon särskild fråga tillfälliga biträden eller sakkunniga personer tillkallades, hvarje möjlighet att bereda dem arbetsplats inom vederbörande departements lokal vore utesluten. Den för förvaring af statsrådsprotokoll och handlingar i afgjorda ärenden tillmätta plats vore så knapp, att nämnda dokumenter tidigare, än eljest kunde vara önskligt, måste aflämnas till riksarkivet, hvartill komme, att, såsom af bemälde besiktningsmäns utlåtande äfven framginge, de skåp, i hvilka de ifrågavarande, till stor del oersättliga handlingarna förvarades, flerstädes måst placeras så nära intill eldstäderna, att eldfara däraf lätteligen kunde uppstå. Hvad förintandet af sagda handlingar skulle innebära behöfde icke närmare utvecklas. Förlusten af de senaste årens statsrådsprotokoll, registratur, koncept till utgående kungl. bref och resolutioner, inneliggande handlingar m. m. skulle medföra ett verkligt hämmande af regeringsmaskineriet, skadan för en framtida historisk forskning oberäknad.

De brister hos kanslihuset, som vid berörda tillfälle af departementschefen framhållits, hade under den tid, som sedan dess förflutit, naturligen gjort sig ännu mer kännbara, och, hvad särskildt anginge den anmärkta bristen på erforderligt utrymme, hade denna brist gjort sig gällande i sådan grad, att frågan om anskaffande af ny kanslihusbyggnad icke längre kunde uppskjutas. Särskildt erinrades, hurusom, då ett par år förut anmälts, att ökadt utrymme inom kanslihuset oundgängligen erfordrades för utrikes- och civildepartementen, samt att lokal måste anskaffas för jordbruksdepartementet, annan utväg icke funnits än att för ifrågavarande ändamål upplåta den lokal, som för det dåvarande disponerats af nedre justitierevisionen, och att för sistnämnda ämbetsverk förhyra lokal på annat håll. Ej heller syntes böra lämnas obeaktadt, att sjöförsvarsdepartementet vore förlagdt till annat staten tillhörigt hus, äfvensom att justitiedepartementets byrå för statistiska ärenden, lagbyrån, den till civildepartementet hörande försäkringsbyrån, finansdepartementets kontroll- och justeringsbyrå samt ecklesiastikdepartementets afdelning för statistiska ärenden vore inrymda i särskildt förhyrda lokaler.

Tidigare åtgärder för anskaffande af nytt kanslihus.

Åtgärder hade sedan flera år tillbaka vidtagits i syfte att åstadkomma ny lokal för Kungl. Maj:ts kansli. Sedan chefen för finansdepartementet den 7 juni 1893 anmodat öfverintendentsämbetet att, såsom en förberedande åtgärd i detta hänsende inkomma med yttrande, bland annat, huruvida, med iakttagande att den oundgängligen erforderliga ökningen i utrymme blefve beredd, ändamålet kunde vinnas genom ombyggnad af kanslihuset på dess nuvarande plats, samt öfverintendentsämbetet med anledning däraf uppdragit åt professoren Dahl samt e. o. arkitekterna hos ämbetet F. R. Ekberg och F. Eckert att i ärendet sig yttra, hade de sålunda utsedda personerna den 26 augusti 1893 afgifvit ett tjänstememorial i ämnet. I detta memorial hade beträffande den ifrågasatta ombyggnaden af kanslihuset anförts, att, då byggnadens grund vore dålig, det icke vore tänkbart att på annat sätt än genom rifning af den gamla byggnaden och uppförande af en alldeles ny byggnad erhålla lämpliga lokaler; att, om hela tomten kringbyggdes med ett 37 fot bredt hus, innehållande tre hela våningar åt alla sidor, en undervåning åt sjösidan och dessutom en öfvervåning mot norra och östra sidorna, en golfyta af högst 46,000 kvadratfot kunde erhållas; att, då nuvarande kanslihuset hade en sammanlagd golfyta af omkring 40,600 kvadratfot, en ökning i utrymme af omkring 13 ½ procent således vore det högsta, som å ifrågavarande tomt kunde erhållas; samt att, då denna ökning i utrymmet knappast kunde anses tillräcklig och det sannolikt skulle blifva förenadt med stora svårigheter att under tiden för ombyggnaden anskaffa lämpliga lokaler för de olika departementen, det syntes, som om någon annan utväg hellre borde anlitas för frågans lösning.

För beredande af plats för ny kanslibyggnad hade därefter förhandlingar förts angående förvärfvande för kronans räkning af åtskilliga fastigheter, men dessa förhandlingar hade icke ledt till något resultat.

Första förslaget till kanslihusbyggnad i Kungsträdgården.

Då svårighet således mött att för antagligt pris förvärfva lämplig tomt för uppförande af den ifrågasatta byggnaden, hade den nästa åtgärden varit att söka utreda, huruvida någon kronan tillhörig obebyggd tomt med lämplig belägenhet kunde för ändamålet användas. Med stöd af Kungl. Maj:ts den 25 oktober 1894 meddelade beslut, hvarigenom öfverintendentsämbetet anbefallts att enligt de närmare föreskrifter, chefen för finansdepartementet ägde meddela, verkställa utredning beträffande frågan om uppförande af nytt kanslihus, hade därför chefen för finansdepartementet i skrifvelse den 8 februari 1899 anmodat öfverintendentsämbetet att låta uppgöra och till Kungl. Maj:t inkomma med eskissritningar och approximativa kostnadsberäkningar

för uppförande å norra delen af Kungsträdgården af nytt kanslihus, afsedt att inrymma samtliga dåvarande statsdepartementen med deras olika afdelningar samt därjämte jordbruksdepartementet, nedre justitierevisionen, justitiekanslärsämbetet, landt- och sjöförsvarsdepartementens kommandoexpeditioner och flottans stab. Enligt uppdrag af öfverintendentsämbetet hade dåvarande e. o. arkitekten hos ämbetet Carl Möller utarbetat de sålunda infordrade ritnings- och kostnadsförslagen, hvarefter öfverintendentsämbetet med underdånig skrifvelse den 18 oktober 1899 till Kungl. Maj:t öfverlämnat ifrågavarande förslag äfvensom ett af bemälde arkitekt den 9 i samma månad afgifvet tjänstememorial.

Enligt berörda förslag vore byggnaden, hvars hufvudfasad vette åt Kungsträdgården, förlagd så, att det omkring 4 meter framspringande midtelpartiet å hufvudfasaden icke sköte söder om en linje, som tänktes dragen från en punkt på Kungsträdgårdsgatan, 8 meter norr om nordvästra hörnet mellan nämnda gata och Näckströmsgatan, vinkelrätt mot Kungsträdgårdens längdaxel. Å byggnadens östra sida skulle Kungsträdgårdsgatan erhålla en bredd af 20,5 meter, utom vid sidofasadens framsprång, där gatans bredd minskades till 19,5 meter. Hamngatan, hvars bredd å sträckan mellan Regeringsgatan och Västra Trädgårdsgatan redan vore fastställd till 18 meter, skulle vid byggnadens nordöstra mellanparti erhålla en bredd af 27 meter, hvilken vid nordöstra hörnet af det utspringande midtelpartiet minskades till 23 meter. Vid midtelpartiets nordvästra hörn vore Hamngatans bredd beräknad till 29 meter, hvarefter densamma än ytterligare vidgades, så att gatan vid byggnadens nordvästra hörn bildade en öppen plats.

Den form och det läge, byggnaden enligt förslaget skulle erhålla, förutsatte emellertid med nödvändighet, att ateljébyggnadsaktiebolagets hus samt den därintill belägna, för det dåvarande af Sveriges allmänna konstförening förhyrda utställningsbyggnaden nedrefves, äfvensom att samtliga de byggnader och anordningar, som innehafvaren af det s. k. Blanchs kafé låtit uppföra i Kungsträdgården, borttoges. Därjämte måste den obebyggda tomten n:o 5 i kvarteret Kungsträdgården förblifva obebyggd och, såsom planterad plats, för framtiden tilläggas Kungsträdgården. I sammanhang härmed hade det erinrats, att gafveln å den aktiebolaget Casino tillhöriga byggnad efter platsens ordnande komme att blifva mera i ögonen fallande än tillförene och därför borde på lämpligt sätt dekoreras. Utmed nämnda gafvel hade därjämte en nedgång ansetts böra anordnas från Västra Trädgårdsgatan till Kungsträdgårdens plan.

Beträffande ateljébyggnadsaktiebolagets byggnad erinrades, att, sedan åtskilliga personer i en till Kungl. Maj:t ingifven underdånig ansökning anhållit, att till det bolag, som för ändamålet kunde komma att bildas, en i ansökningen närmare angifven plats i nordvästra hörnet af Carl XIII:s torg måtte upplåtas för uppförande af en till konstexpositioner, målareateljé m. m. afsedd byggnad, genom nådigt bref den 21 april 1865 medgifvits, att förenämnda plats finge för ändamålet tills vidare och till dess annorlunda kunde varda förordnadt upplåtas mot en årlig afgäld till kronan af 300 riksdaler samt i öfrigt på villkor, bland andra, att, därest tomten framdeles skulle finnas vara för något statens ändamål behöflig och således till följd af därom meddeladt nådigt beslut komma att till kronan återställas, bolaget skulle äga att för därå då varande byggnad af kronan erhålla lösen till belopp motsvarande anläggningskostnaden enligt de däröfver upprättade verificerade byggnadsräkningarna, hvilka, för att vid sådan likvid tjäna till efterrättelse, borde hos öfverintendentsämbetet deponeras. Den sålunda ifrågasatta byggnaden hade sedermera blifvit uppförd af ateljébyggnadsaktiebolaget; och enligt hvad den till öfverintendentsämbetet öfverlämnade räkenskapen rörande kostnaden för byggnadens uppförande utvisade, hade berörda kostnad uppgått till 100,856 riksdaler 98 öre. Detta belopp utgjorde således den lösesumma, kronan hade att till bemälda bolag erlägga för byggnaden, i händelse tomten skulle finnas vara för något statens ändamål behöflig.

Den föreslagna kanslibyggnaden, hvars hufvudingång vore förlagd till fasaden åt Kungsträdgården, upptoge en yta af 5,470 kvadratmeter, i hvilken yta inginge två gårdar med 365 kvadratmeter för hvardera, eller tillsammans 730 kvadratmeter. Hufvudfasaden upptoge en längd af 93 meter och hvardera sidofasaden 52,5 meter. Byggnadens största bredd (genom midtelpartiet) vore 64 meter. Byggnadens höjd från marken till taklistens öfverkant vore å hufvudfasaden 25 meter och kupolens krön sköte upp 57 meter öfver Kungsträdgårdens plan. Förutom en jordvåning skulle byggnaden innehålla fyra våningar.

Majoren vid väg- och vattenbyggnadskåren P. A. Lindahl, som å det ifrågasatta området af Kungsträdgården verkställt undersökningar för grundläggning af byggnaden, hade i ett till öfverintendentsämbetet afgifvet yttrande meddelat, att marken å området bestode öfverst af jordfyllning om 2,5—3 meters djup, därunder af ett lager af lös lera af 5—7 meters mäktighet och under detta af ett mäktigt lager af sand och grus af växlande, men i medeltal 10 meters djup. I betraktande af den lösa beskaffenhet, marken till stort djup syntes hafva, och det säkerligen rika tillflödet på vatten vid ringa djup under markens yta

hade majoren Lindahl ansett hvarje tanke på möjligheten att för rimligt pris kunna neddraga grundmurar eller pelare till underliggande fast mark eller berg böra öfvergifvas. Återstode således att verkställa pålning under större eller mindre del af källaremurarnes areal och genom de lösa jordlagren. Byggnadens massiva beskaffenhet och stora tyngd samt de stora djupen genom lös massa syntes därvid utesluta utvägen att sammanföra pålningen i smärre grupper under murverkens koncentrerade partier, utan måste pålarne utbredas öfver hela ytan af undergrunden. Själfva byggnaden skulle, enligt e. o. arkitekten Möllers förslag, uppföras af murtegel och dess ytterfasader till största delen klädas med granit. Yttertaken skulle täckas med dels koppar och dels skiffer.

Kostnaden för uppförande af nytt kanslihus i Kungsträdgårdens norra del skulle enligt ifrågavarande förslag uppgå till 3,950,000 kronor, däraf 841,000 kronor för schaktnings-, pålnings- och grundläggningsarbeten, 2,536,524 kronor för själfva byggnaden och dess inredning, 306,500 kronor för specialarbeten, såsom elektrisk belysning, värmeledning och ventilation, gas-, vatten- och afloppsledningar, åskledare och hissar, 200,000 kronor för ledning af byggnadsarbetet och arfvoden till arkitekt och kontrollant samt 65,976 kronor för oförutsedda utgifter m. m. I kostnadsförslagets slutsumma inginge icke kostnaden för inlösen af vare sig de byggnader, hvilka, enligt hvad förut blifvit nämndt, skulle nedrifvas, eller de tomter, hvilka skulle bibehållas obebyggda.

Förslag till kanslibyggnad å generalstabens och auktionsverkets tomter.

Då emellertid för ytterligare utredning af byggnadsfrågan det synts af vikt, att ritningar och kostnadsförslag uppgjordes äfven för bebyggande af någon annan för ändamålet lämplig tomt, och uppmärksamheten i sådant afseende fäst sig vid det område af Riddarholmen, som upptoges af den statsverket tillhöriga, till ämbetslokal för generalstaben disponerade tomten n:o 8 i kvarteret Riddarholmen och den Stockholms stad tillhöriga, för stadens auktionsverk använda tomten n:o 7 i samma kvarter, beträffande hvilket område anledning funnes att antaga, att den Stockholms stad tillhöriga tomten skulle mot lämpligt vederlag kunna för kronans räkning från staden förvärfvas, hade i skrifvelse den 13 september 1899 öfverintendentsämbetet anmodats att så fort ske kunde uppgöra och till Kungl. Maj:t inkomma med eskissritningar och approximativa kostnadsberäkningar för uppförande å berörda område af nytt kanslihus, till utrymmet lika stort som den i Kungsträdgården ifrågasatta kanslibyggnaden. Sedan enligt uppdrag af öfverintendentsämbetet dåvarande e. o. arkitekten hos ämbetet Ludv. Peterson utarbetat de infordrade ritnings- och kostnadsförslagen, hade

öfverintendentsämbetet med underdånig skrifvelse den 16 januari 1900 till Kungl. Maj:t öfverlämnat ifrågavarande förslag äfvensom ett af bemälde arkitekt den 11 i samma månad afgifvet tjänstememorial.

Af berörda handlingar jämte ritningar inhämtades följande.

Tillträdet till byggnaden hade arkitekten tänkt sig skola blifva dels från Birger Jarls torg, mellan riksarkivets och hofrättens hus, och dels från sjösidan genom en uppfartsväg. Då tillträdet från Birger Jarls torg för det dåvarande vore synnerligen otillfredsställande, hade, för att såvidt möjligt förbättra detsamma, det redan mycket knappt tillmätta utrymmet för byggnaden måst ytterligare inskränkas genom att draga densamma tillbaka norrut, så att minsta afståndet från hofrättens hus blefve omkring 15 meter. Dessutom hade, för att bereda tillräcklig dager åt de mot öster förlagda lokalerna, gränden därstädes måst utvidgas med omkring 3 meter. Härigenom upptoge själfva byggnaden icke mer än omkring 3,700 kvadratmeter och, därest de åt sjösidan förlagda terrasserna inberäknades, icke fullt 4,000 kvadratmeter. För att den omförmälda uppfartsvägen från sjösidan skulle kunna på lämpligt sätt anordnas, måste den dåvarande högsta punkten å tomten sänkas omkring 3 meter genom bortsprängning af berg. Till följd af det ringa afståndet mellan hofrättens och riksarkivets hus hade arkitekten ansett, att byggnadens hufvudentré, som skulle förläggas till Birger Jarls torg, icke komme att ur arkitektonisk synpunkt framträda på sätt, som för en byggnad af ifrågavarande slag erfordrades. En utvidgning af området mellan hofrättens och riksarkivets hus måste därför enligt arkitektens åsikt förr eller senare äga rum och skulle kunna genomföras i sammanhang med en framtida ombyggnad af riksarkivets gamla hus, därest sistnämnda hus då något indroges från Birger Jarls torg. Kanslihusbyggnaden skulle enligt de uppgjorda eskissritningarna uppföras i fyra våningar, räknadt från hufvudentréns plan, samt på grund af tomtens sluttning erhålla icke mindre än sex våningar mot sjösidan. För att något mildra intrycket af de många våningarna skulle bottenvåningen mot väster och norr uppföras i form af terrasser. Dessa terrasser äfvensom den öfver dem belägna våningen skulle byggas af naturlig sten och de öfriga våningarna af fogstruket tegel med listverk, portaler och fönsteromfattningar af huggen sand- och kalksten.

Enligt berörda förslag skulle kostnaden för uppförande af nytt kanslihus å det angifna området af Riddarholmen uppgå till sammanlagdt 2,880,000 kronor, däraf 266,000 kronor för schaktnings-, sprängnings- och grundläggningsarbeten äfvensom ordnande af platsen omkring byggnaden, 2,055,276 kronor för själfva byggnaden och dess inredning, 300,100 kronor för specialarbeten, såsom elektrisk belysning, värmeledning och ventilation, gas-, vatten- och afloppsledningar, åskledare

och hissar, 100,000 kronor för ledning af byggnadsarbetet och arfvoden till arkitekt och kontrollant samt 158,624 kronor för oförutsedda utgifter.

Förslaget hade förutsatt förvärf åt kronan af auktionsverkets tomt; och hade föranledt underhandlingar med Stockholms stad i sådant hänseende.

Dessa underhandlingar hade ledt till ett af stadsfullmäktige i underdånigt yttrande den 19 mars 1900 framställdt anbud om byte af åtskilliga fastigheter mellan kronan och staden. Enligt detta hade staden förklarat sig vilja till kronan afstå ej mindre de delar af tomten n:o 7 i kvarteret Riddarholmen och stadens angränsande gatumark, som erfordrades för det ifrågasatta nya kanslihuset, än äfven delar af tomten n:o 15 i kvarteret Riddarholmen och den mellan denna tomt och tomten n:o 4 befintliga gränddessein jämte besittningsrätten till viss del af sistnämnda tomt, till hvilken staden på grund af nådigt bref den 21 juli 1813 ägde evärdlig besittningsrätt mot skyldighet att till finska församlingen i Stockholm betala en årlig afgäld af 666 rdr. 32 sk. b:co, eller 1,000 kronor. Staden å sin sida skulle af kronan med äganderätt erhålla tomterna n:o 1 i kvarteret Vulcanus och n:o 1 i kvarteret Memnon, hvarförutom kronan — jämte det fastställelse skulle meddelas å ett af stadsfullmäktige den 1 februari 1899 fattadt beslut om utvidgning åt Kungsträdgården till af Hamngatan mellan Västra Trädgårdsgatan och Kungsträdgårdsgatan till 18 meters bredd — skulle förbinda sig ej mindre att ställa till stadens förfogande den för sistnämnda ändamål erforderliga mark, fri från därå stående del af ateljébyggnadsaktiebolagets byggnad, än äfven att för all framtid lämna den återstående ej bebyggda delen af Kungsträdgården mellan Hamngatan och Norrström obebyggd samt förty medgifva, att samma del af Kungsträdgården intoges i stadsplanen såsom öppen plats. Slutligen skulle kronan åtaga sig att för framtiden fullgöra de med dispositionsrätten till tomten n:o 4 i kvarteret Riddarholmen följande skyldigheter. I kontant mellanafgift skulle staden erlägga en summa af 1,000,000 kronor, att betalas, så snart fastigheterna n:o 1 i kvarteret Vulcanus och n:o 1 i kvarteret Memnon blifvit till staden öfverlämnade. Detta stadens erbjudande skulle förfalla, därest icke detsamma före 1900 års utgång af Kungl. Maj:t och kronan antagits, en tid, som sedan utsträckts till den 1 juli 1901.

Förslaget hade vidare förutsatt, att nya lokaler skulle beredas åt de institutioner, som vore inrymda i generalstabens hus, nämligen generalstaben med rikets allmänna kartverk i dess helhet, krigshög-

skolan och krigsvetenskapsakademien. I detta hänseende hade två alternativa förslag blifvit framställda. Enligt det ena förslaget (alternativ I) skulle samtliga dessa institutioner inrymmas i en byggnad, afsedd att uppföras å Artillerigården. Enligt det andra förslaget (alternativ II) skulle generalstaben med nyssnämnda kartverk och krigsvetenskapsakademien inrymmas i den nya byggnaden å Artillerigården, hvaremot krigshögskolan skulle förläggas till ateljébyggnadsaktiebolagets hus vid Kungsträdgården. Vidkommande dessa förslag hade genom öfverintendentsämbetets försorg kostnadsberäkningar och planritningar blifvit uppgjorda; och hade öfverintendentsämbetet tillika i fråga om alternativ II tagit under ompröfning, huruvida den del af den nuvarande ateljébyggnaden, som komme att återstå, sedan Hamngatan erhållit den för densamma afsedda bredden af 18 meter, skulle blifva tillräcklig och lämplig för inrymmande af krigshögskolan.

Angående berörda alternativ I, enligt hvilket kostnaden för den ifrågasatta byggnaden å Artillerigården beräknats till 1,325,000 kronor, hade öfverintendentsämbetet i afgifvet yttrande anfört, att ämbetet i fråga om byggnadens läge föreställt sig, att den borde förläggas parallellt med Riddaregatan och indragas 5 till 6 meter från gatulinjen, i följd hvaraf de å Artillerigården förut befintliga flyglarna måste antingen helt och hållet eller åtminstone delvis rifvas. Beträffande det med alternativ II betecknade förslaget hade öfverintendentsämbetet i särskildt yttrande anfört, att ämbetet funne det vara möjligt, att för inrymmande af krigshögskolan begagna sig af ateljébyggnadsaktiebolagets förenämnda byggnad med viss ombyggnad, hvarför kostnaden beräknades till omkring 100,000 kronor; dock att härvid icke borde lämnas oanmärkt, att den ifrågasatta ombyggnaden af ateljébyggnaden icke i estetiskt hänseende kunde anses motsvara de fordringar, som borde ställas på en byggnad med så framskjutet och bemärkt läge som den ifrågavarande. Slutligen hade öfverintendentsämbetet ansett, att, därest krigshögskolan icke komme att förläggas till den ifrågasatta byggnaden å Artillerigården och denna byggnad således kunde göras icke oväsentligt mindre, kostnaden för samma byggnads uppförande kunde minskas med omkring 125,000 kronor, eller till 1,200,000 kronor.

I skrifvelse af den 28 februari 1900 hade därefter statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet åt generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet uppdragit att, med anledning af det framställda förslaget om förläggande å Artillerigården af den nya generalstabsbyggnaden, inkomma med förslag till andra lokaler för artilleristaben samt de tygverkstäder och förråd m. m., som för det dåvarande vore

inrymda i de båda flygelbyggnaderna å Artillerigården, hvilkas fullständiga nedrifvande finge antagas blifva en följd af nyssnämnda förslags utförande. I den 29 mars och den 11 april 1900 afgifna yttranden hade generalfälttygmästaren erinrat, att de lokaler, som för det dåvarande inrymdes i flygelbyggnaderna å Artillerigården, vore: 1) tygförrådets verkstäder, en del förrådslokaler och kontorsrum; 2) en del af gevärsförrådet med verkstadsrum och kontorslokaler; 3) artilleristabens lokaler; 4) artilleri- och ingenjörhögskolans kemiska laboratorium; 5) artillerimuseets expeditionslokaler och bibliotek m. m.; 6) en del bostadslägenheter. De under 1) och 2) omnämnda lokalerna samt en del af bostadslägenheterna kunde lämpligen förläggas till annan plats. De under 3), 4) och 5) omförmälda lokalerna borde däremot icke förflyttas från Artillerigården, utan borde för dem äfvensom för vissa bostadslägenheter uppföras nya byggnader å Artillerigården. Då emellertid, under förutsättning att generalstabshuset blefve förlagdt å det förut angifna området af Artillerigården, enligt generalfälttygmästarens förmenande fullt lämplig plats å Artillerigården icke kunde beredas för artilleriets nya byggnader, vore det generalfälttygmästarens åsikt, att de lokaler, med undantag af krigshögskolan, om hvilkas förläggande till nya byggnader å Artillerigården förslag blifvit väckt, borde fördelas på två, vinkelrätt mot stora tyghuset liggande flygelbyggnader. Ett approximativt förslag i berörda afseende hade ock blifvit uppgjordt af e. o. arkitekten E. Josephson. Enligt detta förslag hade fördelningen af lokalerna anordnats på följande sätt: *i ena flygeln:* krigsarkivet, artilleristaben, artilleri- och ingenjörhögskolans laboratorium samt vaktmästarebostäder; *i andra flygeln:* öfriga delar af generalstaben med koppartryckeriet samt bostäder för koppartryckare och vaktmästare. Enär detta förslag då ännu icke hunnit underkastas någon pröfning af vederbörande myndighet och, enligt generalfälttygmästarens åsikt, behöfde i vissa afseenden modifieras, finge detsamma betraktas endast såsom ett utkast i ändamål att kunna beräkna byggnadernas storlek och kostnad. Med afseende å den plats, hvilken borde väljas för artilleriets verkstäder och förråd, ansåge generalfälttygmästaren sig icke på frågans dåvarande ståndpunkt kunna afgifva något definitivt förslag. Plats hade visserligen föreslagits antingen vid ammunitionsförrådet eller ock i närheten af dåvarande första Svea artilleriregementes kasern i den s. k. Starrbäcks ekbacke, men båda dessa platser hade valts hufvudsakligen i syfte att få kostnadsberäkningarna uppgjorda för två platser med väsentligt olika betingelser i afseende å grund- och planeringsförhållanden. Den approximativa kostnaden för såväl artil-

leriets som ock generalstabens lokaler (utom krigshögskolan) hade beräknats sålunda: för artilleriets lokaler, som måste flyttas, 765,000 kronor, för nybyggnad af två flyglar å Artillerigården m. m. 1,556,000 kronor och för oförutsedda utgifter 39,000 kronor, eller tillsammans 2,360,000 kronor.

Generalstabens förläggande till en å Artillerigården uppförd ny byggning jämte öfriga däraf påkallade byggnadsföretag skulle således medfört kostnader till så högt belopp, att tanken därpå måst uppgifvas. Då generalstaben, som för sin mångskiftande verksamhet måste stå i direkt förbindelse med åtskilliga myndigheter, verk och inrättningar i hufvudstaden, särskildt landtförsvarsdepartementet och dess kommandoexpedition, med hvilken beröringen naturligen vore synnerligen liflig, borde till sitt förfogande äga en centralt belägen lokal, hade afsevärda svårigheter mött att, då Artillerigården icke kunde för ändamålet tagas i anspråk, bereda byggnadsplats för en ny generalstabsbyggnad. Tanke hade visserligen varit väckt att för sagda ändamål genom köp förvärfva en synnerligen välbelägen, med stora och dyrbara byggnader, som skulle kunna apteras till ämbetslokaler, försedd enskild tomt, och denna tanke, genom hvars realiserande skulle beredts en välbehöflig ökning i det alltför ringa antalet staten tillhöriga, centralt belägna tomter, hade icke saknat sin tilltalande sida. Men då härigenom den svårlösta kanslihusfrågans budget skulle kommit att tyngas af en post, som med några hundra tusen kronor öfverskjutit hvad som för frågans egen lösning varit erforderligt, hade denna tanke och därmed äfven förslaget att bygga kanslihuset på generalstabens och auktionsverkets tomter måst öfvergifvas.

Förslag till byggnad å platsen för kammarrättens och marinförvaltningens hus.

Vid sådant förhållande hade föredragande departementschefen ansett det böra utredas, huruvida icke lämplig byggnadsplats för nytt kanslihus skulle kunna åstadkommas å det område af Riddarholmen, som upptoges af kammarrättens och marinförvaltningens hus, vissa delar af de Stockholms stad tillhöriga tomterna n:is 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen, hvilka enligt förberörda bytesprojekt skulle af kronan förvärfvas, samt vidliggande gatumark. I sådant syfte hade i skrifvelse den 19 december 1900 öfverintendentsämbetet anmodats att låta uppgöra och inkomma med eskissritningar och approximativa kostnadsberäkningar för uppförande å nämnda område af nytt kanslihus med enahanda utrymme som förut omförmälts. Enär, under förutsättning att ny kanslibyggnad komme till utförande å sist omförmälda plats af Riddarholmen, nya lokaler erfordrades för kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet, hvars förutvarande lokaler för öfrigt vore af högst otillfreds-

ställande beskaffenhet, samt för marinförvaltningen, hade öfverintendentsämbetet tillika anmodats att låta uppgöra eskissritningar och approximativa kostnadsförslag dels till en för inrymmande af kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet afsedd byggnad å den förut omförmälda Stockholms stad tillhöriga, för stadens auktionsverk disponerade tomten n:o 7 i kvarteret Riddarholmen, med iakttagande därvid att, såvidt med vinnande af fullt tillfredsställande resultat vore möjligt, till grundstomme för den ifrågasatta byggnaden användes den å tomten nu befintliga byggnad och att den nya byggnaden utfördes utan anspråk i arkitektoniskt afseende, dels ock till en för beredande af lokal för marinförvaltningen afsedd påbyggnad af postverkets hus vid Rödbotorget, hvilket hus, därest Stockholms stads förenämnda bytesprojekt komme till stånd, vore afsedt att, sedan posthusbyggnaden vid Vasagatan blifvit fullbordad, upplåtas till lokal åt den förut i huset å tomten n:o 1 i kvarteret Memnon inrymda arméförvaltningen.

På grund häraf hade öfverintendentsämbetet uppdragit åt e. o. arkitekten Ludv. Peterson att uppgöra ritningar och kostnadsberäkningar till nytt kanslihus å därför i skrifvelsen anvisad plats, åt e. o. arkitekten Carl Möller att upprätta sådana till ämbetsbyggnad för kammarrättens, domänstyrelsens och kammararkivets behof samt åt e. o. arkitekten Erik Josephson att utarbeta erforderliga ritnings- och kostnadsförslag till de förändringar, som vore nödiga för att i det dåvarande posthuset skulle kunna inrymmas lämpliga lokaler för armé- och marinförvaltningarna. Sedan bemälde arkitekter till öfverintendentsämbetet inkommit med sina af summariska kostnadsförslag, slutande å respektive 2,700,000 kronor, 1,000,000 kronor och 300,000 kronor, äfvensom af beskrifvande tjänstememorial åtföljda eskissritningar, hade ämbetet med underdånig skrifvelse den 7 juni 1901 öfverlämnat berörda handlingar, därvid ämbetet beträffande de afgifna förslagen framhållit, att, med föranledande af från utrikes- och ecklesiastikdepartementen samt flottans stab gjorda framställningar, utrymmet i de för dessa ämbetsverk afsedda lokaler icke oväsentligt ökats utöfver hvad som för dem tidigare varit bestämdt; att af skäl, som angåfves i e. o. arkitekten Möllers tjänstememorial, de å auktionsverkets tomt nu befintliga byggnader icke kunnat för sitt nya ändamål användas med undantag endast af den å tomten befintliga åldriga tornbyggnaden; samt att förslaget till på- och ombyggnad af posthuset vid Rödbotorget, i enlighet med därom af ämbetet lämnad föreskrift, upptoge fullständig plan för inredande i sagda byggnad af lokaler utom för marinförvaltningen äfven för arméförvaltningen.

För den föreslagna kanslihusbyggnaden, hvilken med nyssberörda tillökning i utrymmet för densamma ansetts kräfva en golfyta af omkring 10,000 kvadratmeter, måste emellertid, utöfver mark, som enligt förutnämnda, af staden afgifna anbud skulle tillfalla kronan, tagas i anspråk äfven annan Stockholms stad tillhörig mark, särskildt delar af Riddarholmshamnen. I anledning häraf hade nya underhandlingar med staden inledts; och med underdånig skrifvelse den 30 december 1901 hade öfverståthållareämbetet öfverlämnat ett af stadsfullmäktige afgifvet underdånigt yttrande af den 12 i samma månad. Enligt detta hade staden förklarat sig villig att på vissa villkor ingå på den ifrågasatta nya markupplåtelsen. Stadens förra anbud jämte det nu ifrågasatta tillägget till detsamma med samtliga därvid fästa villkor hade i anslutning härtill sammanförts i ett nytt gemensamt erbjudande, hvilket skulle vara för staden bindande till och med 1902 års utgång. De särskilda villkor, staden uppställt för den nya markupplåtelsen, hade hufvudsakligen afsett fullständigt ordnande af äganderättsförhållandena på Riddarholmen, såvidt densamma ej tillhörde statens järnvägar, så att kronan blefve ägare till all till bebyggande afsedd mark, utom den aktiebolaget P. A. Norstedt & söner tillhöriga egendomen n:o 18, samt staden till all till gator, torg och öppna platser afsedd mark. Dessutom hade staden fordrat ett förklarande från kronans sida, att kronan afstode från alla anspråk på äganderätt till den i nuvarande fängelsetomten ingående forna s. k. Lilla Mynthustomten, beträffande hvilken tvifvel yppats med hvad rätt densamma blifvit till staden upplåten.

Mot de i stadens anbud uppställda villkor funnes intet att erinra.

För att kunna uppfylla desamma fordrades emellertid, att kronan inlöste ateljébyggnadsaktiebolagets hus. Då tomten vore behöflig för beredande af det större utrymme åt krigshögskolan, som erfordrades för en tilltänkt ombildning af densamma, så att ny kurs komme att börja hvarje år i stället för förut hvartannat, och hvilket utrymme icke kunde erhållas i generalstabens hus, ägde kronan jämlikt nådiga brefvet den 21 april 1865 inlösa byggnaden för ett belopp motsvarande anläggningskostnaden, eller 100,856 kronor 98 öre. Enligt hvad förut nämnts, hade öfverintendentsämbetet ansett, att den del af ateljébyggnaden, som komme att återstå, sedan Hamngatan erhållit den för gatan afsedda bredden af 18 meter, kunde för en kostnad af omkring 100,000 kronor anordnas för inrymmande af krigshögskolan. Kostnaden för byggnadens inlösen och anordnande till lokal för krigshögskolan skulle således komma att uppgå sammanlagdt till omkring 200,856 kronor 98 öre.

Utredning angående kanslihustomten, tillökad med angränsande mark.

Då det emellertid, för att åt den byggnad, däri Kungl. Maj:ts kansli inrymdes, bevara dess nuvarande, utan tvifvel förträffliga läge, skulle kunna ifrågasättas att i syfte att erhålla en utvidgad byggnadstomt förvärfva och med den nuvarande tomten (kvarteret Vulcanus) förena såväl den del af det angränsande kvarteret Mars, som upptoges af öfverståthållareämbetets hus och Stockholms stads rannsakningsfängelse, som den mellan dessa båda kvarter belägna Myntgränden, hade äfven i detta hänseende utredning skett. Af denna utredning framginge, att kvarteret Mars innehölle en areal af 2,300 kvadratmeter och Myntgränden en areal af 427 kvadratmeter. Genom förvärfvandet af dessa områden skulle således erhållas ett tomtområde, som sammanlagdt med kanslihusets nuvarande tomt utgjorde 4,545,70 kvadratmeter, hvaraf emellertid till följd af behofvet att utvidga Rådhusgrändens nuvarande bredd m. m. endast 4,000 kvadratmeter skulle blifva för byggnadsändamålet disponibla. För att en byggnad å detta tomtområde skulle kunna bereda det utrymme, som erfordrades för ett nytt kanslihus, måste byggnaden uppföras till en höjd af fem våningar. Själfva byggnadskostnaden hade ansetts komma att uppgå till ungefär samma belopp, som beräknats för uppförande af kanslihus å det område, som nu delvis upptoges af kammarrättens och domänstyrelsens hus, eller 2,700,000 kronor. Marken i kvarteret Mars hade ansetts äga ett expropriationsvärde af 350 kronor för kvadratmeter, motsvarande i rundt tal för hela kvarteret 800,000 kronor. Enligt berörda utredning skulle således å kanslihustomten, tillökad med förenämnda områden, kunna åstadkommas ny kanslibyggnad med för ändamålet tillräckligt utrymme. Förutsättningen härför vore dock, som nämnts, att byggnaden uppfördes till en höjd af fem våningar, men detta läte sig endast till en del göra, enär tomtområdet delvis gränsade till gata, hvarest enligt gällande bestämmelser, från hvilka i detta fall icke syntes böra påkallas undantag, byggnader icke finge uppföras till större höjd än tre våningar. Dessutom syntes förslaget såtillvida ekonomiskt mindre fördelaktigt än det senast framställda förslaget till byggnad å Riddarholmen, som enligt sistnämnda förslag för ungefär samma kostnad, som en kanslibyggnad å nuvarande kanslihustomten med ofvannämnda tillökning skulle betinga, skulle förutom kanslibyggnaden erhållas jämväl lokaler för en del andra ämbetsverk och institutioner. Slutligen syntes ej heller böra lämnas ur räkningen de svårigheter och kostnader, utförandet af förslaget att förlägga den nya byggnaden till kanslihustomten med angränsande områden skulle komma att medföra därigenom, att under byggnadstiden

lokaler måste beredas åt de kansliafdelningar, som nu vore inrymda i kanslihuset. Förslaget hade alltså ansetts böra öfvergifvas.

Departementschefens yttrande den 21 februari 1902.

Såsom af det anförda framginge, hade synnerligen stora svårigheter mött att bereda lämplig byggnadsplats för en ny byggnad för kansliet. Om någon, borde en sådan byggnad hafva ett centralt läge; den måste vara belägen på så kort afstånd som möjligt från Kungl. slottet, det nya riksdagshuset och flertalet ämbetsverk. Tillika vore det klart, att ett nytt kanslihus, som måste tilltagas i sådana dimensioner, att det icke inom kort åter blefve för trångt, måste komma att utgöra ett byggnadskomplex af betydande dimensioner. Då på den ökade byggnadstomten ställdes fordringarna af på en gång centralt läge och betydande utsträckning, sade det sig självt, att valet mellan tomter, som ägde de erforderliga kvalifikationerna, skulle vara ytterst begränsadt. I själfva verket funnes allenast *en* så beskaffad tomt, som icke redan vore tagen i anspråk för andra byggnader, nämligen norra delen af Kungsträdgården. Valdes icke denna, måste man för ändamålet förvärfva någon tomt, som redan vore upptagen af offentliga eller enskilda byggnader. Förslag till uppförande af kanslihus å nämnda del af Kungsträdgården hade, som nämndt, blifvit utarbetadt. Frånsedt att byggnadsgrunden vore otillfredsställande, erbjöde otvifvelaktigt berörda område i och för sig en lämplig byggnadsplats. Utan synnerligt nödfall syntes emellertid kronan icke böra för byggnadsändamål taga i anspråk en af hufvudstadens af ålder mest uppskattade och centralast belägna offentliga platser. Ett sådant nödfall förelåge icke nu, då, utan ökad uppoffring för staten, en för kanslibyggnaden lika fördelaktig plats som den nyss angifna kunde erhållas. Ett i norra delen af Kungsträdgården uppfördt kanslihus hade (med inberäkning af lösen för ateljébyggnadsbolagets hus, men oberäknadt inlösen af vissa tomter, som ansetts böra bibehållas obebyggda) beräknats kosta 4,050,856 kronor 98 öre. Ett kanslihus åter å den plats på Riddarholmen, som upptoges af kammarrättens och marinförvaltningens hus, skulle, med inberäknande af kostnaden för de andra byggnadsföretag, som komme att föranledas däraf, att den ifrågavarande tomten toges i anspråk för kanslihusbyggnaden, komma att kosta 4,200,856 kronor 98 öre, således något mer än det förra projektet, men för sistnämnda summa skulle man, utom själfva kanslihuset, erhålla en ny i alla afseenden ändamålsenlig byggnad för kammarrätten och domänstyrelsen, en därmed visserligen sammanbyggd, men för eldfara därifrån isolerad, fullt tidsenlig byggnad för kammararkivet samt en ny lokal för krigshögskolan.

På grund af hvad sålunda och i öfrigt blifvit anfördt ansåge sig

föredragande departementschefen till plats för ett nytt kanslihus böra förorda valet af det område å Riddarholmen, som upptoges af marinförvaltningens samt kammarrättens och domänstyrelsens hus jämte vissa delar af de angränsande tomterna n:is 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen äfvensom af Riddarholmshamnen, såsom varande både den lämpligaste byggnadsplats, som för det dåvarande stode att erhålla, och en i och för sig synnerligen lämplig sådan.

Kostnaden för de ifrågasatta byggnadsföretagen hade, enligt hvad förut blifvit nämndt, beräknats uppgå tillhopa till 4,200,856 kronor 98 öre.

Till betäckande af en del af denna kostnad förefunnes en redan disponibel tillgång, beträffande hvilken erinrades följande. Med bifall till en af Kungl. Maj:t gjord framställning hade 1875 års Riksdag beslutat, att de af veterinärinstitutet då disponerade tomterna i kvarteren Edelman mindre och Krabaten i Stockholm med där befintliga byggnader finge, när institutet blifvit till den för detsamma afsedda nya lokal förflyttadt, försäljas. Ehuru veterinärinstitutets förflyttning till sin nya lokal verkställts den 1 oktober 1880, hade likväl af flera orsaker försäljningen af berörda tomter blifvit fördröjd och de å tomterna befintliga lägenheterna uthyrts för kronans räkning. Med erinran att enligt 1875 års Riksdags förenämnda beslut vidare vore bestämdt, att behållna köpeskillingen för veterinärinstitutets förra tomter skulle aflämnas till riksgäldskontoret och sålunda användas till afbetalning å statsskulden, hade inför Kungl. Maj:t den 24 februari 1893 chefen för finansdepartementet anmält, att han funne tiden då vara inne att till försäljning utbjuda sagda tomter, men att omständigheter förekomme, som enligt hans tanke gjorde det önskligt, att frågan om användningen af köpeskillingen för tomterna komme under förnyad omprövning. Departementschefen hade nämligen framhållit angelägenheten däraf, att erforderliga lokaler blefve beredda sådana statens ämbetsverk i hufvudstaden, som saknade egna lokaler eller hvilkas lokaler vore allt för trånga eller eljest olämpliga; och på sätt redan blifvit nämndt hade departementschefen därvid särskildt betonat, att på grund af de förefintliga bristerna vid kanslihuset frågan om beredande af ny lokal för Kungl. Maj:ts kansli inom en nära liggande framtid måste kräfva sin lösning. Vid sådant förhållande hade departementschefen föreslagit, att den blifvande köpeskillingen för veterinärtomterna måtte afsättas till en fond för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden; och hade Kungl. Maj:t beslutat att i sådant afseende till Riksdagen aflåta framställning. I skrifvelse den 2 maj 1893 hade Riksdagen anmält, att

Riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts berörda framställning, medgifvit, att inflytande köpeskillingar för omförmälda tomter finge inlevereras till statskontoret för att därstädes förvaltas och förräntas såsom en särskild »fond för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden» att af Kungl. Maj:t, efter inhämtande i hvarje särskildt fall af Riksdagens medgifvande, för sagda ändamål disponeras.

Sedan veterinärinstitutets förra tomter samtliga blifvit försålda, hade köpeskillingarna ingått till nyssberörda fond, till hvilken jämväl, enligt Riksdagens vid särskilda tillfällen lämnade medgifvanden, influtit köpeskillingarna för vissa smärre å stads område eller i grannskapet af stad belägna kronolägenheter.

På framställning af Kungl. Maj:t hade 1897 års Riksdag medgifvit, att af behållningen å fonden finge disponeras ett belopp af 73,000 kronor till restaurering utvändigt af det s. k. gamla kungshuset i Stockholm. I öfrigt hade icke någon anvisning blifvit gjord å ifrågavarande fond, hvilken vid 1901 års slut ägt en behållning af 1,182,636 kronor 42 öre.

Om till bestridande af kostnaderna för uppförandet af ny byggnad för Kungl. Maj:ts kansli å det förordade området af Riddarholmen och utförandet af omförmälda i samband därmed stående byggnadsföretag finge användas dels förenämnda behållning å fonden för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden, 1,182,636 kronor 42 öre, dels ock de medel, som enligt förslaget till bytesaftal med Stockholms stad skulle af staden tillhandahållas, 1,000,000 kronor, skulle alltså erfordras ytterligare 2,018,220 kronor 56 öre, eller i afjämnadt tal 2,000,000 kronor.

Tiden, inom hvilken ifrågavarande byggnadsföretag kunde förväntas blifva i sin helhet fullbordade, vore beräknad till åtta år. Då sistnämnda belopp af 2,000,000 kronor icke behöfde i sin helhet vara att tillgå vid tiden för byggnadsarbetenas påbörjande, hade, med hänsyn jämväl till beloppets storlek, en fördelning af detsamma på vissa år, motsvarande de beräknade byggnadsåren, ansetts lämpligen kunna och böra äga rum. I öfverensstämmelse härmed hade också Kungl. Maj:t i den till 1902 års Riksdag aflåtna nådiga propositionen angående statsverkets tillstånd och behof föreslagit Riksdagen att för ifrågavarande byggnadsföretag bevilja ett extra anslag till belopp af 2,000,000 kronor, att utgå under åtta år, och däraf för år 1903 anvisa en åttondedel, eller 250,000 kronor.

Slutligen ansåge sig föredragande departementschefen böra erinra, att till betäckande af kostnaderna för ifrågavarande byggnadsföretag en

tillgång kunde påräknas äfven i de räntemedel, som under år 1902 och sedermera under byggnadstiden kunde komma att tillföras fonden för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden. Vid beräkningen af det för byggnadskostnaderna erforderliga beloppet hade också hänsyn tagits till denna tillgång, i det att det anslag, som af Riksdagen äskats, ansetts kunna afjämnas nedåt med ett belopp af 18,220 kronor 56 öre, eller från 2,018,220 kronor 56 öre till 2,000,000 kronor. Endast i ett afseende syntes dock för det dåvarande Riksdagens medgifvande till disposition af framdeles uppkommande tillgångar å fonden böra inhämtas. Enligt förslaget till bytesaftal med Stockholms stad skulle staden till kronan afstå, bland annat, en del af egendomen n:o 4 i kvarteret Riddarholmen mot det att kronan öfvertoge den staden åliggande skyldigheten att för egendomen till finska församlingen betala en årlig afgäld af 1,000 kronor. Till bestridande af denna utgift hade omförmälda räntemedel ansetts böra jämväl lämna tillgång. Därest de förordade byggnadsförslagen komme till utförande, syntes åtgärd böra vidtagas i syfte att med finska församlingen träffa uppgörelse om befrielse för kronan från afgäldens erläggande mot det att kronan till församlingen erlade ett afgäldens kapitalvärde motsvarande belopp. För det dåvarande och till dess sådan uppgörelse komme till stånd syntes emellertid, hvad anginge omförmälda med byggnadsföretagen sammanhängande utgift, räntemedlen endast så till vida behöfva tagas i anspråk, att af dem borde tills vidare få användas hvad som erfordrades för den årliga afgäldens erläggande.

Under åberopande af hvad sålunda och i öfrigt i ämnet anförts, hemställde föredragande departementschefen, att Kungl. Maj:t måtte i nådig proposition föreslå Riksdagen att, med godkännande af det utaf Stockholms stadsfullmäktige i deras förenämnda underdåniga yttrande af den 12 december 1901 framställda förslag till bytesaftal mellan kronan och Stockholms stad, medgifva,

dels att till betäckande af en del af kostnaden för uppförande af ny byggnad för Kungl. Maj:ts kansli, för uppförande af nytt hus för kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet, för påbyggnad och ändring af postverkets hus vid Rödbotorget i och för inrymmande i detta hus af lokaler för arméförvaltningen och marinförvaltningen samt för inlösen af ateljébyggnadsaktiebolagets hus i nordvästra hörnet af Kungsträdgården och husets anordnande till lokal för krigshögskolan finge användas ej mindre behållningen vid 1901 års slut, 1,182,636 kronor 42 öre, å fonden för anordnande af lokaler för statens ämbets-

verk i hufvudstaden, än äfven det belopp, 1,000,000 kronor, som, enligt förberörda bytesaftal, skulle af Stockholms stad tillhandahållas,

dels ock att, för gäldande af ofvan omförmälda årliga afgäld af 1,000 kronor till finska församlingen, af de räntemedel, som under år 1902 och därefter kunde komma att tillföras nyssnämnda fond, finge tills vidare användas erforderligt belopp.

I öfverensstämmelse med denna hemställan beslöt Kungl. Maj:t att till 1902 års Riksdag aflåta nådig proposition.

Kungl. Maj:ts proposition vann emellertid icke Riksdagens bifall, utan anhöll Riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes föranstalta om ny utredning i ämnet.

Riksdagens skrifvelse den 13 maj 1902.

Såsom skäl härför anförde Riksdagen i skrifvelse den 13 maj 1902 följande.

Riksdagen delade visserligen den af föredragande departementschefen till statsrådsprotokollet uttalade uppfattning om behofvet af nya och tidsenliga lokaler för många af de centrala ämbetsverken i hufvudstaden och särskildt för Kungl. Maj:ts kansli. Riksdagen kunde emellertid icke godkänna det sätt, på hvilket denna fråga enligt Kungl. Maj:ts då föreliggande förslag skulle komma att i hufvudsakliga delar lösas.

Hvad först beträffade det ifrågasatta nedrifvandet af de två byggnader, i hvilka kammarrätten och domänstyrelsen samt sjöförsvarsdepartementet och marinförvaltningen vore inrymda, samt uppförande å denna med en del af hamnområdet utvidgade plats af ett nytt kanslihus, föreställde sig Riksdagen, att det icke vore med god hushållning förenligt att rasera dessa ansenliga byggnader, hvilka utan tvifvel borde kunna så ändras och inredas, att de komme att erbjuda fullt tidsenliga ämbetslokaler. Äfven om förstärkning af grunden för den mot hamnen vettande del af byggnaderna skulle vara erforderlig, syntes kostnaderna härför icke kunna blifva afskräckande. Uppförandet af större delen af den nya byggnaden å hamnområdet, hvilket torde utgöras af utfyllning i sjön framför den ursprungliga kajen, skulle, enligt hvad Riksdagen inhämtat, medföra vida större grundläggningskostnader än dem, som funnes angifna i de framlagda beräkningarna. Härtill komme, att, därest nämnda del af Riddarholmshamnen, utgörande 3,070 kvadratmeter, icke skulle behöfva tagas i anspråk för nu ifrågavarande byggnadsföretag, för kronan borde kunna erhållas väsentlig tillökning i förmåner vid förestående bytesaftal mellan kronan och Stockholms stad. Äfven ur estetisk synpunkt syntes det kunna ifrågasättas, om en byggnad med det monumentala utseende, som syntes böra förlänas den blifvande kanslibyggnaden, lämpligen borde förläggas å förenämnda plats, där

den utan tvifvel komme att domineras af den närbelägna Riddarholmskyrkan.

Vid uppförande af en monumental byggnad å Riddarholmen, syntes uppmärksamheten böra fästas å den plats, som, höjande sig på klippgrund, upptoges af det åt generalstaben och krigshögskolan upplåtna hus med närliggande byggnader. Dess läge skulle otvifvelaktigt blifva ett af de vackraste, som hufvudstaden kunde erbjuda; och äfven om ett utsträckt fastighetsförvärf skulle föranledas af byggnadens förläggande å denna del af Riddarholmen, syntes detta icke böra utgöra hinder för arbetets utförande. Som ett önskemål hade ofta framställts, att statsverket måtte blifva ägare af alla byggnader å Riddarholmen.

Med den uppfattning, Riksdagen sålunda hyste i fråga om platsen, för kanslibyggnadens förläggande, kunde Riksdagen gifvetvis icke bifalla Kungl. Maj:ts förslag angående uppförandet af ett nytt hus för kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet. Mot detta förslag hade Riksdagen i öfrigt velat erinra, att byggnaden syntes enligt detsamma komma att förläggas på en i flera afseenden olämplig plats, upptagande 685 kvadratmeter af Riddarholmens hamnområde. Dess läge i omedelbar närhet till nämnda lifligt trafikerade hamn syntes ingalunda fördelaktigt och därtill komme, att byggnaden skulle uppföras nedanför den bergshöjd, mot hvilken en del af dess lokaler skulle vetta. Det på denna höjd belägna generalstabshuset skulle komma att nedtrycka byggnaden och inklämma inträdet till densamma från Birger Jarls torg, där den dock skulle hafva genaste förbindelsen med öfriga ämbetsverk å holmen. I allt fall skulle, då de åt kammarrätten och sjöförsvarsdepartementet med flera ämbetsverk upplåtna byggnaderna enligt Riksdagens mening borde bibehållas, någon sådan nybyggnad icke erfordras, enär dessa byggnader efter förnyad inredning skulle komma att lämna mer än tillräckligt utrymme för kammarrätten och domänstyrelsen, samt, därest ny lokal skulle behöfva anordnas för kammararkivet, det syntes kunna inrymmas i det nya kanslihuset.

Då Riksdagen sålunda i högst väsentliga delar icke kunde bifalla Kungl. Maj:ts förslag, saknade Riksdagen anledning att ingå i närmare granskning af dess detaljer. Riksdagen hade dock velat framhålla, att Riksdagen funne ändamålsenligt, att stadens samtliga byggnader å Riddarholmen förvärfvades för statsverkets räkning, och att postverkets hus vid Rödbotorget påbyggdes för beredande af ökadt utrymme för ämbetslokaler. I sammanhang härmed hade Riksdagen velat uttala den mening, att afsevärda olägenheter icke borde uppstå, därest åt ut-

rikesdepartementet eller något af försvarsdepartementen eller dem båda bereddes lokaler inom annan byggnad än det nya kanslihuset.

På grund af hvad sålunda anförts, ansåge Riksdagen en förnyad utredning i förevarande ämne böra åvägabringas; och därest med anledning af vid Riksdagen väckta förslag Arffurstens palats komme att för statsverkets räkning inköpas, syntes vid behandling af nu föreliggande frågor böra tagas i ompröfning i hvad mån nämnda byggnad skulle kunna användas för inrymmande af ämbetslokaler.

I sammanhang med Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition hade Riksdagen äfven till behandling förehaft ett inom Riksdagen väckt förslag, att Riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida icke plats för ny kanslibyggnad kunde beredas å nuvarande kanslihustomten med möjlig utvidgning af densamma. Riksdagen anförde i sin ofvannämnda skrifvelse i denna del, att, då Riksdagen antoge, att, därest förnyad utredning angående förevarande ämne komme att föranstaltas, det tillfälle till anordnande af ämbetslokaler, som den nuvarande kanslibyggnaden och tomten för densamma erbjöde, icke komme att lämnas obeaktadt, Riksdagen icke funnit sistnämnda framställning föranleda särskild åtgärd i denna fråga.

I anledning af hvad sålunda förekommit fann Riksdagen sig icke heller kunna bifalla hvad Kungl. Maj:t i propositionen angående statsverkets tillstånd och behof föreslagit angående extra anslag till de ifrågasatta byggnadsföretagen.

Senare åtgärder i syfte att bereda plats för ny kanslibyggnad.

Då jag nu går att redogöra för hvad sedermera åtgjorts i syfte att bereda lämplig byggnadsplats för en ny kanslibyggnad, torde det tillåtas mig att förutskicka den upplysningen, att, efter det frågan senast var föremål för föredragning inför Kungl. Maj:t, ytterligare behof af ökadt utrymme för en del ämbetsverk yppats. Särskildt har från justitie- och civildepartementen samt landtförsvarsdepartementets kommandoexpedition hemställts om större antal rum, än hvarom förut varit fråga. Den golfyta, som numera bör beräknas erforderlig, uppgår sålunda för samtliga statsdepartement tillhopa till ungefär 14,000 kvadratmeter, eller, om utrikesdepartementet, till hvilket jag beder att längre fram få återkomma, frånräknas, inemot 13,000 kvadratmeter, under det att man ännu vid upprättandet af det af 1902 års Riksdag förkastade förslaget ansåg sig kunna åtnöjas med en golfyta af omkring 10,000 kvadratmeter. En ny kanslibyggnad måste således redan af detta skäl erhålla större dimensioner än de byggnader, hvartill förslag förut upprättats.

Vidare har det visat sig, att, om, såsom ju varit afsikten och Kungl. Maj:t i nådig proposition till innevarande års Riksdag jämväl föreslagit, arméförvaltningen skall förläggas till den gamla posthusbyggnaden vid Rödbotorget, denna byggnad kommer att helt och hållet tagas i anspråk för nämnda ämbetsverks räkning, så att plats äfven för marinförvaltningen icke, såsom förut antagits, är att påräkna därstädes. Det har således varit nödvändigt att antingen, såsom Riksdagen framkastat, söka bereda plats för kammararkivet i den nya kanslibyggnaden eller ock i densamma eller annorstädes inrymma lokal för marinförvaltningen, i hvilket fall tillräckligt utrymme för kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet skulle kunna beredas i de båda byggnader, som nu begagnas, den ena af nyssnämnda verk och den andra af sjöförsvarsdepartementet och marinförvaltningen.

Slutligen har det synts mig, att vid uppförandet af ny kanslibyggnad icke bör bortses från att i en framtid förhållanden kunna inträda, som göra inrättandet af ett eller ett par nya statsdepartement önskligt. Jag har således ansett det vid uppgörandet af plan för den nya byggnaden böra tillses, att nödiga reservlokaler beredas för tillgodoseendet af de behof, som uti ifrågavarande hänseende i framtiden kunna uppstå.

Den byggnad, som enligt det år 1900 upprättade förslaget var afsedd att uppföras ungefär å den af Riksdagen såsom lämplig angifna platsen, var, som nämndt, icke beräknad på fyllandet af så stora utrymmesbehof, som de af mig nu angifna. Till följd häraf hade också vid de af förslaget föranledda underhandlingarna med Stockholms stad den erforderliga byggnadstomtens storlek icke beräknats till mer än omkring 4,000 kvadratmeter. Detta tomtområde var emellertid icke större än att åt byggnaden måst gifvas en höjd af dels fyra och dels sex våningar för att kunna inrymma alla för Kungl. Maj:ts kansli, enligt det då kända behofvet, erforderliga ämbetslokaler.

Det behof af ökadt utrymme, särskildt för utrikes- och sjöförsvarsdepartementen, som därefter redan före utarbetandet af det af Riksdagen förkastade byggnadsförslaget yppats, föranledde, att, ehuru den därmed afsedda byggnaden föreslagits till uppförande i dels fyra och dels fem våningar, hela den byggnadstomt med en areal af 5,000 kvadratmeter, som på grund af stadens ofvannämnda anbud af den 12 december 1901 skulle kunnat beredas å den plats, hvarom då var fråga, måst tagas i anspråk för byggnaden.

Nya underhandlingar med Stockholms stad.

Af hvad jag sålunda anfört torde framgå, att, om den af Riksdagen framkastade tanken på den nya kanslibyggnadens förläggande å tomterna n:is 7 och 8 i kvarteret Riddarholmen skulle kunna fullföljas, dessa tomters areal måste, utöfver hvad förut ansetts nödigt, ökas med angränsande mark. Såväl af detta skäl som på grund af de jämväl i öfrigt till följd af Riksdagens beslut förändrade förhållandena måste en del jämkningar göras i det med Stockholms stad aftalade bytesförslaget. Härtill kom, att den tid, under hvilken stadens sista anbud skulle vara för staden bindande, utgick den 31 december 1902. Nya underhandlingar måste således inledas med staden. Det uppdrogs därför åt e. o. arkitekten Ludv. Peterson att i berörda hänseenden verkställa erforderlig utredning.

I afgifven promemoria anförde e. o. arkitekten Peterson, att för att bereda plats för den nya kanslibyggnaden å ifrågavarande tomter en helt och hållet ny regleringsplan för Riddarholmen måst upprättas. De grunder, som härvid följts, hade hufvudsakligen gått ut på att genom anordnandet af trafikleder utefter järnvägen till Riddarholmens hela utsträckning på denna sida äfvensom anläggande af från öster till väster och från norr till söder midt öfver holmen gående gator förmedla trafiken i alla riktningar och på samma gång indela alla byggnadskvarter så, att hvarje blifvande byggnad för sig kunde blifva fristående och således äfven ur brandsynpunkt isolerad, hvarjämte arkitekten sökt att ordna hamnområdena utan att minska deras nuvarande ytinnehåll och utan att nödvändiggöra ytterligare utfyllning i sjön. Sålunda hade från Riddarholmsbron förbi det gamla riksdagshuset ned till södra hamnområdet framdragits en gata, hvilken genom att staden förvärfvade tomten n:o 1 samt delar af tomterna n:is 2 och 3 i kvarteret Riddarholmen skulle få en ökad bredd. Kronan skulle i stället här förvärfva Gymnasiegränden, del af egendomen n:o 4 samt del af gränddessein för att tillsammans med återstoden af tomten n:is 2 och 3 bilda en regelbunden byggnadstomt, innehållande icke mindre än omkring 4,000 kvadratmeter och disponibel för kommande behof. Af den Stockholms stad tillhöriga tomten n:o 15 skulle kronan förvärfva endast en ringa del, som skulle tilläggas tomten n:o 5 eller marinförvaltningens tomt för att komplettera denna egendom. I öfrigt skulle tomten n:o 15 behållas af staden och i stadsplanen utläggas som öppet hamnområde med direkt förbindelse med Birger Jarls torg. Den nu till gata använda, men till tomten n:o 6 hörande tomtdelen mellan kammarrättens hus och det gamla kungshuset borde af staden förvärfvas för att fortfarande tjäna som gata.

Riksarkivets tomt och den bredvid liggande tomten n:o 12, d. v. s. riksgäldskontorets tomt, borde sammanslås till en egendom för beredande af tillfälle till framtida tillbyggnad af riksarkivet samt regleras så, att en ändamålsenlig, regelbunden byggnadstomt erhölles. Från dessa egendomar skulle Stockholms stad förvärfva hvad som erfordrades för Arkivgatans framdragande till Riddarholmsbron. Dessutom skulle för tomternas reglering nödiga markutbyten ske. Genom den föreslagna regleringen af dessa tomter skulle bland annat vinnas en fullt tillfredsställande entré till den nya kanslibyggnaden å generalstabens tomt. För kanslibyggnaden skulle kronan från staden förvärfva tomten n:o 7, något omreglerad. Därjämte blefve det nödvändigt, för att förvissa sig om tillräckligt stor byggnadstomt för kanslihuset, att framför det gamla kungshuset mot sjösidan utlägga ett tomtområde, hvilket kunde bebyggas med en byggnad i form af en terrass till ungefär samma höjd som den nu framför detta hus belägna terrassen mot sjön. Största delen af det härför erforderliga hamnområdet torde oomtvistadt tillhöra kronan. Stockholms stad skulle å sin sida från kronan förvärfva de delar af tomten n:o 8, som erfordrades för den nya Kansligatans framdragande mellan kanslibyggnaden och den aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner tillhöriga tomten n:o 18, hvarjämte staden skulle expropriera erforderlig mark för samma gata från sistnämnda tomt.

Ett i öfverensstämmelse med hvad e. o. arkitekten Peterson sålunda föreslagit upprättadt utkast till bytesaftal förelades delegerade, som emellertid af drätselnämnden utsetts att å stadens vägnar föra de underhandlingar, som erfordrades för åstadkommandet af en efter de förändrade förhållandena lämpad uppgörelse mellan kronan och staden. Emellertid kunde ej enighet vinnas med dessa delegerade om ett för kronan antagligt förslag till bytesaftal.

Äfven efter genomförandet af den af e. o. arkitekten Peterson uppgjorda regleringsplanen skulle dessutom den plats, som skulle erhållas för den nya kanslibyggnaden, icke medgifva fullt tillgodoseende af alla de anspråk i fråga om utrymme, som, enligt hvad jag förut utvecklat, synas böra numera ställas på en ny byggnad för Kungl. Maj:ts kansli, med mindre byggnaden uppfördes till en från skönhetssynpunkt stötande höjd. Den byggnadsplats, som skulle erhållas å tomterna n:is 7 och 8, skulle nämligen sammanlagdt ej uppgå till mer än omkring 4,600 kvadratmeter. Härtill skulle visserligen komma det af e. o. arkitekten Peterson omförmälda området framför gamla kungshuset, omkring 660 kvadratmeter, men detta område skulle endast

kunna bebyggas med en tvåvåningars terrassbyggnad, hufvudsakligen användbar till arkiv. En förfrågan, som gjordes hos aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner, om nämnda firma skulle finnas villig att till kronan försälja den firman tillhöriga tomten, besvarades på ett sätt, som gaf vid handen, att ett förvärf af sistnämnda tomt knappt skulle kunna ske annat än på ytterst betungande villkor.

Under sådana förhållanden blef det nödvändigt att söka en annan utväg.

En sådan hade ju äfven i Riksdagens skrifvelse antydts, nämligen den att bygga å den nuvarande kanslihustomten, tillökad med mark från angränsande tomter och gränder. Af den utredning, som, på sätt förut omförmälts, min företrädare i ämbetet låtit verkställa angående möjligheten af den nya byggnadens förläggande å den nuvarande kanslihustomten (kvarteret Vulcanus) jämte de delar af det angränsande kvarteret Mars, som upptagas af öfverståthållareämbetets hus och fängelsebyggnaden, samt den mellan dessa båda kvarter belägna Myntgränden, torde med erforderlig tydlighet framgå, att äfven vid antagandet af denna byggnadsplats åt den nya byggnaden måste, för att den skulle motsvara det nuvarade behofvet, gifvas en minst sagdt olämplig höjd. En byggnad i denna trakt af staden måste således förutsätta förvärf för kronans räkning af äfven Rådhusgränden och åtminstone större delen af den plats, som nu upptages af stadens rådhus. Då emellertid staden icke på länge torde kunna undvara denna tomt, skulle ett val af denna byggnadsplats vållat ett längre och till tiden oberäkneligt uppskof med lösningen af kanslibyggnadsfrågan, under det att behofvet af denna frågas lösning för hvarje år blir allt mera trängande. Jag ansåg mig därför böra öfvergifva hvarje tanke på en lösning i denna riktning.

Numera äro, enligt hvad jag tror mig veta, sådana byggnadsplaner för stadens räkning under öfvervägande, att staden med all säkerhet icke skulle finnas villig att afstå från någondera af sina ofvannämnda tomter. Under dylika förhållanden skulle säkerligen en expropriation blifva förenad med sådana kostnader, att all tanke därpå måste uppgifvas. Jag torde ej heller böra underlåta att i detta sammanhang påpeka den redan af min företrädare i ämbetet framhållna omständigheten, att den nya kanslibyggnadens förläggande till nu ifrågavarande plats skulle föranleda åtskilliga kostnader och obehag till följd af nödvändigheten att under byggnadstiden bereda andra lokaler åt Kungl. Maj:ts kansli.

Nödvändigheten af byggnadens förläggande till Kungsträdgården.

På grund af hvad jag sålunda anfört har det synts mig, som om den enda återstående utvägen vore att förlägga den nya kanslibyggnaden

i Kungsträdgården. Det viktigaste skäl, som förut ansetts böra verka till, att en annan byggnadsplats föredroges, var, som nämnts, att kronan icke borde utan synnerligt nödfall för byggnadsändamål taga i anspråk en af hufvudstadens af ålder mest uppskattade och centralast belägna offentliga platser. Ett sådant nödfall föreligger emellertid nu, då alla andra, enligt mitt förmenande, tänkbara försök till frågans lösning måst öfvergifvas.

Sättet för byggnadens förläggning i Kungsträdgården.

Förut omförmälda af e. o. arkitekten Carl Möller under år 1899 utarbetade förslag till Kungsträdgårdens bebyggande upptog, som nämndt, en enda stor byggnad i norra delen af Kungsträdgården. Enligt detta förslag, uti hvilket den nya kanslibyggnaden beräknats skola upptaga en yta af 5,470 kvadratmeter och erhålla en största bredd af 64 meter, skulle emellertid hela norra delen af Kungsträdgården ända till en linje, tänkt dragen från en punkt å Kungsträdgårdsgatan, 8 meter norr om nordvästra hörnet mellan nämnda gata och Näckströmsgatan vinkelrätt mot Kungsträdgårdens längdaxel, komma att tagas i anspråk för byggnaden. Detta oaktadt skulle byggnaden icke komma att lämna större golfyta än omkring 10,000 kvadratmeter. En byggnad, enbart uppfyllande alla de nuvarande fordringarna på utrymme för de redan förefintliga statsdepartementen, måste således erhålla ännu större dimensioner än den nyss omförmälda. Ville man dessutom, i enlighet med hvad jag förut utvecklat, sörja äfven för möjligen i en framtid tillkommande nya statsdepartements behof, komme säkerligen att kräfvas en byggnad af den storlek, att densamma, förlagd i enlighet med de grunder, som följts vid utarbetandet af e. o. arkitekten Möllers förslag, komme att taga så stor del af Kungsträdgårdens område i anspråk, att nämnda plantering komme att förlora största delen af sin nuvarande betydelse såsom öppen plats. Det blef alltså i hög grad önskligt att söka utfinna ett annat sätt för byggnadens förläggning.

I anledning häraf erhöll e. o. arkitekten Ludv. Peterson i uppdrag att uppgöra nya eskissritningar och förslag till kanslibyggnad, förlagd i norra delen af Kungsträdgården och så anordnad, att så liten del som möjligt af trädgårdens öppna område toges i anspråk.

1904 års kanslibyggnadsförslag.

Ett sådant förslag utarbetades också under år 1904 af e. o. arkitekten Peterson. Detta förslag upptog först och främst en större monumental byggnad i norra delen af trädgården. För denna byggnad, hvars längdaxel sträckte sig i öster och väster vinkelrätt mot Kungsträdgårdens längdaxel, skulle komma att tagas i anspråk ett område af Kungsträdgården, som i söder begränsades af en linje tänkt dragen

vinkelrätt mot Kungsträdgårdens längdaxel på ett afstånd af 23 meter från Hamngatans södra gräns, denna sistnämnda sålunda reglerad, att den bildade en rak linje mellan nuvarande västra hörnet mellan Hamngatan och Västra Trädgårdsgatan, å ena, samt nuvarande östra hörnet mellan Hamngatan och Kungsträdgårdsgatan, å andra sidan. Vidare upptog förslaget en med förutnämnda byggnad sammanhängande byggnad eller rättare komplex af byggnader utmed östra sidan af Västra Trädgårdsgatan från Hamngatan till Jacobs församlings gamla kyrkogård. Byggnaderna skulle inrymma jämte lokaler för statsrådsberedningen och samtliga departement, sådana för justitiekanslärsämbetet, nedre justitierevisionen, flottans stab samt kontroll- och justeringsbyrån äfvensom bostad åt ministern för utrikes ärendena.

Emellertid hade förhållanden inträffat, som gjorde, att jag ansåg mig icke böra förelägga Kungl. Maj:t detta förslag i oförändradt skick.

Förslag angående Arffurstens palats.

I enlighet med Riksdagens år 1902 fattade beslut hade genom köpekontrakt den 1 oktober 1902 för kronans räkning inköpts fastigheten n:o 1 efter 1810 års nummerordning i kvarteret Lejonet i Stockholm, det så kallade Arffurstens palats. I sin skrifvelse af den 13 maj 1902, genom hvilken Riksdagen meddelade Kungl. Maj:t sitt beslut i frågan, framhöll Riksdagen särskildt, att byggnadens framstående läge gjorde den synnerligen lämplig att användas för allmänt ändamål, och att det alltmer framträdande behofvet af nya och utvidgade lokaler för de centrala ämbetsverken torde böra föranleda därtill, att det tillfälle, som i förevarande afseende erbjöde sig för tillgodoseende af detta behof, icke borde lämnas obeaktadt. I skrifvelse den 23 februari 1904 har vidare Riksdagen anhållit, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning och därefter till Riksdagen framställa förslag om fastighetens användning till lokaler för ämbetsverk och därmed sammanhängande ändamål.

Af de olika statsändamål, för hvilka ifrågavarande fastighet skulle kunna komma i fråga att användas, har jag ansett det mest tilltalande vara att i densamma inrymma lokaler för utrikesdepartementet och därmed förenad bostad för ministern för utrikes ärendena. För sådant ändamål torde fastigheten till följd af sitt läge synnerligen väl lämpa sig. Visserligen komme en sådan anordning att medföra den olägenheten, att utrikesdepartementet blefve skildt från öfriga statsdepartement. Denna olägenhet torde emellertid sakna större betydelse med hänsyn till den jämförelsevis fristående karaktären af utrikesdepartementets arbete samt den lätthet, hvarmed möjligen behöfliga meddelanden med

öfriga departement numera kunna ske, och torde densamma för öfrigt fullt uppvägas af fördelen af att kunna bereda ämbetsbostad åt ministern för utrikes ärendena i samma hus, i hvilket departementets arbetslokaler äro belägna. Jag uppdrog därför åt arkitekten Ludv. Peterson att upprätta erforderliga ritningar och kostnadsförslag till de ändringar af den nuvarande byggnadens inredning, som för ändamålet kunde erfordras.

Plan- och genomskärningsritningar, utvisande de föreslagna ändringarna och åtföljda af detaljeradt kostnadsförslag samt promemoria, hafva den 23 sistlidne januari af bemälde arkitekt till mig aflämnats. Af dessa handlingar inhämtas, att arkitekten Peterson med hänsyn till byggnadens nuvarande inredning ansett det lämpligast att förlägga alla ämbetslokaler till byggnadens norra hälft och bostadslägenheten i den södra. Ämbetslokalerna skulle omfatta 35 rum jämte toaletter, fördelade i två våningar, samt dessutom i bottenvåningen ett större utrymme för arkivalier med tillhörande uppackningsrum och rum för en bokbindare, två bostadslägenheter, hvardera om två rum och kök, för vaktmästare och portvakt äfvensom bostad för maskinist. Ämbetsbostaden skulle omfatta representationsvåning, bestående af den gamla praktvåningen en trappa upp, sofvåning, gästrum m. m. två trappor upp, hvarjämte i bottenvåningen skulle inredas vestibul, en del privata rum, samt kök med tillhörande serveringsrum. Domestikrum och andra ekonomirum skulle erhållas såväl i sistnämnda våning som i nedre bottenvåningen. Kostnaden för de föreslagna förändringarna jämte de åtgärder i öfrigt, som för byggnadens försättande i tidsenligt skick skulle erfordras, hafva af arkitekten beräknats till 370,000 kronor. I detta belopp ingår äfven kostnaden för rifning af den nuvarande stallbyggnaden å gården samt uppförande i dess ställe af en ny stallbyggnad, tillhopa 12,768 kronor.

Öfverintendentsämbetets utlåtande angående Arffurstens palats.

Efter nådig remiss har öfverintendentsämbetet den 21 sistlidne februari inkommit med underdånigt utlåtande i ämnet och därvid till en början anfört, att förslaget att i Arffurstens palats inrymma lokaler för utrikesdepartementet samt boställslägenheter för nämnda departements chef, eller att, efter utländskt mönster, omdana ifrågavarande byggnad till ett utrikesministerhotell syntes ämbetet vara synnerligen godt, samt att det efter ämbetets förmenande svårligen kunde påvisas annan från olika synpunkter sedt lämpligare användning för samma byggnad, helst därigenom äfven möjliggjordes en högst önskvärd förminskning i storleken af en ny kanslibyggnad, hvilken senare i allt fall svällt ut till dimensioner, som högeligen försvårade lösandet af frågan om dess uppförande.

Beträffande själfva det af arkitekten Peterson upprättade förslaget har öfverintendentsämbetet anfört, att ämbetet icke funnit anledning till anmärkning vare sig mot den föreslagna fördelningen mellan ämbets- och boställsrum eller i allmänhet mot läget med mera af förstnämnda rum, men att ämbetet däremot, hvad anginge detaljerna i en del af de tillämnade anordningarna inom boställsvåningarna, redan i ärendets närvarande skick ansett sig böra framställa vissa erinringar.

Hvad ämbetet sålunda anmärkt afser hufvudsakligen dels beredande af lämpligare uppgång till representationsvåningen vid större representationstillfällen och af förmånligare cirkulationsmöjligheter inom sistnämnda våning vid dylika tillfällen genom tillbyggande åt gårdssidan af ett galleri af glas och järn samt dels höjande af genomfarten från palatsets gård åt Strömgatan, så att densamma blefve för sitt ändamål användbar, äfven om ett inom Stockholms stads byggnadskontor utarbetadt förslag att, i sammanhang med byggandet i Drottninggatans förlängning af en bro till Helgeandsholmen, höja Strömgatans nivå komme till utförande. Dessutom har ämbetet ifrågasatt en del mindre förändringar. Sammanlagda tillökningen i kostnaden, därest de af ämbetet föreslagna åtgärderna komme till utförande, skulle belöpa sig till omkring 30,000 kronor. Hela kostnaden för palatsets förändring till utrikesministerhotell skulle således uppgå till 400,000 kronor.

Emot hvad sålunda föreslagits synes mig icke vara något att erinra.

Departementschefens yttrande angående Arffurstens palats.

Då gällande hyreskontrakt angående lägenheter inom fastigheten är uppsagdt till den 1 oktober innevarande år, skulle, därest nödiga medel bereddes, arbetet kunna börja redan i höst och kunna beräknas vara fullbordadt så tidigt, att lägenheterna skulle kunna för sitt nya ändamål tagas i anspråk senast den 1 april 1907. Härefter skulle dels den nu af utrikesdepartementet begagnade lokalen i gamla kanslibyggnaden blifva ledig och kunna användas till beredande, tillsvidare och till dess en bättre sakernas ordning hunne åvägabringas, af en högst behöflig tillökning i utrymme åt en del andra departement samt dels den till ämbetsbostad åt ministern för utrikes ärendena nu använda byggnaden å västra delen af tomten n:o 8 i kvarteret Blasieholmen blifva för annat ändamål användbar. Hvad sistnämnda fastighet angår, är den för närvarande åsatt ett taxeringsvärde af 120,000 kronor och torde vid en eventuell försäljning kunna beräknas skola betinga ett pris, som vida öfverstiger nämnda värde. Då emellertid kronan lider en väsentlig brist på lämpliga byggnadsplatser inom Stockholm, anser jag ifrågavarande fastighet böra reserveras för möjligen sig yppande framtida byggnadsbehof.

På grund af de afsevärda fördelar, som skulle vinnas, därest, på sätt jag sålunda utvecklat, i fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet anordnades lokal för utrikesdepartementet och ämbetsbostad åt ministern för utrikes ärendena, och den jämförelsevis ringa kostnaden för de därför erforderliga förändringarna å samma fastighet, anser jag mig böra förorda, att hvad sålunda föreslagits kommer till skyndsamt utförande. Erforderliga medel härtill torde lämpligen kunna tagas ur fonden för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden, hvilken fond vid 1904 års bokslut uppgick till 1,330,245 kronor 75 öre.

1905 års kanslibyggnadsförslag.

Under förutsättning af bifall till hvad jag sålunda föreslagit komme frågan om nytt kanslihus i ett i viss mån annat läge än det, som bildade utgångspunkten för det af arkitekten Peterson år 1904 upprättade förslaget. Den minskning i behofvet af utrymme, som skulle vinnas genom utrikesdepartementets förläggande till fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet, skulle visserligen icke blifva så stor, att därigenom möjlighet bereddes för den nya kanslibyggnadens förläggande å någon annan af de ifrågasatta platserna än Kungsträdgården, men sistnämnda plats skulle under angifna förutsättning kunna utnyttjas med ett för staten ännu förmånligare resultat än förut. Med hänsyn härtill hade jag uppdragit åt arkitekten Peterson att inkomma med nytt förslag till en kanslibyggnad i Kungsträdgården, därvid borde iakttagas att byggnaden förlades ungefär på det sätt, som han i sitt närmast föregående förslag förlagt densamma.

Sådant förslag, innefattande skisserade plan- och genomskärningsritningar till byggnader jämte lokalförteckning samt promemoria, har därefter den 2 sistlidne januari af arkitekten Peterson afgifvits.

Af dessa handlingar inhämtas följande.

Enligt förslaget skulle byggnaderna fördelas sålunda, att i fonden af Kungsträdgården skulle förläggas en hufvudbyggnad utmed Hamngatan. Denna byggnad skulle flankeras af två mindre byggnader, en mot östra sidan i hörnet af Hamn- och Kungsträdgårdsgatorna och en mot västra sidan. Sistnämnda byggnad skulle i sin ordning genom en portik och sammanbindningsgång stå i förbindelse med öfriga byggnader, som skulle förläggas till västra sidan af Kungsträdgården, utmed Västra Trädgårdsgatan och å samma område, som enligt 1904 års förslag var afsedt att bebyggas. Byggnaderna vid Hamngatan skulle inrymma, den mindre byggnaden längst i öster ämbetsbostad för statsministern, hufvudbyggnaden lokaler för justitiedepartementet, justitiekanslärsämbetet, nedre justitierevisionen, lagberedningen och kommittéer m. m., samt den mindre byggnaden i väster lokaler för statsrådsberedningen och ecklesiastikdepartementet. Af

byggnaderna vid Västra Trädgårdsgatan skulle den närmast Hamngatan innehålla lokaler för civil- och jordbruksdepartementen, den söder därom belägna lokaler för finansdepartementet med kontroll- och justeringsbyrån samt den därnäst lokaler för landt- och sjöförsvarsdepartementen med kommandoexpeditioner jämte flottans stab. Å nuvarande landtmäteribacken skulle förläggas en byggnad, som tillsvidare skulle begagnas af marinförvaltningen, hvarjämte den för närvarande åt generallandtmäterikontoret upplåtna byggnaden skulle ombyggas, så att erforderliga ämbets- och arkivlokaler bereddes för detta ämbetsverk samt för rikets ekonomiska kartverk. Sistnämnda två byggnader skulle tillika utgöra reservlokaler för möjligen tillkommande nya departement. Dessutom afser förslaget möjlig förändring af den nuvarande ateljébyggnaden till frukostrestaurant med kök, serveringsrum och förrådsrum samt två bostadslägenheter, en för restaurantföreståndersk och en för maskinist, hvarjämte i samma byggnad skulle kunna erhållas en del ämbetsrum för civildepartementet. Hela byggnadskomplexet skulle komma att, oberäknadt den del af området för den nuvarande ateljébyggnaden, som skulle komma att upptagas af frukostrestauranten, innehålla en grundyta om cirka 7,000 kvadratmeter, däri inberäknadt 10 större och mindre gårdar om tillhopa omkring 740 kvadratmeter. Fondbyggnaderna skulle af Kungsträdgårdens öppna del upptaga ett område, hvars södra gräns skulle bildas af en linje, tänkt dragen vinkelrätt mot Kungsträdgårdens längdaxel genom en punkt på denna 26 meter från Hamngatans södra gräns. Byggnaderna äro afsedda att uppföras i fyra våningar mot Kungsträdgården förutom jordvåning. Hufvudbyggnaden i fonden, åt hvilken bör gifvas en mera monumental prägel, skulle uppföras till en höjd från marken till och med taklisten af 20 meter. För sidobyggnaderna utefter den västra sidan, hvilka äro afsedda att uppföras i enklare stil, har beräknats en höjd af 17,5 meter öfver Kungsträdgårdens plan. Samtliga byggnader skulle komma att innehålla tillhopa icke mindre än 498 rum med en golfyta af 16,264 kvadratmeter förutom korridorer och trappor, toalett- och telefonrum samt källarutrymmen m. m. Hvarje byggnad är afsedd att förses med en eller två personhissar.

Kostnaderna för samtliga byggnader hafva af arkitekten Peterson beräknats tillhopa till 4,000,000 kronor, däraf för östra sidobyggnaden i fonden jämte dekorering af de för representation afsedda rummen i statsministerns ämbetsbostad 325,200 kronor, för hufvudbyggnaden i fonden 697,600 kronor, för västra sidobyggnaden vid Hamngatan 670,400 kronor, för portiken med sammanbindningsgången 12,800 kronor, för civil- och jordbruksdepartementens byggnad 570,000 kronor,

för finansdepartementets byggnad 315,000 kronor, för landt- och sjöförsvarsdepartementens byggnad 642,000 kronor, för den byggnad, som tillsvidare skulle disponeras af marinförvaltningen, 360,000 kronor, för den för generallandtmäterikontoret och rikets ekonomiska kartverk afsedda byggnaden 351,000 kronor samt för platsens ordnande 56,000 kronor.

En af arkitekten Peterson uppgjord situationsplan öfver Kungsträdgården med de föreslagna byggnaderna torde få såsom bilaga åtfölja detta protokoll.

Öfverintendentsämbetets utlåtande angående 1905 års kanslibyggnadsförslag.

Öfverintendentsämbetet har efter nådig remiss i underdånigt utlåtande, som den 22 sistlidne februari till finansdepartementet inkommit, beträffande förslaget anfört följande.

Om till byggnadsplats för Kungl. Maj:ts kansli komme att väljas den staten tillhöriga centralt belägna och jämväl från andra synpunkter ändamålsenliga Kungsträdgården, hvaremot någon invändning från arkitektonisk synpunkt näppeligen med fog kunde göras, blefve däraf en alldeles gifven följd, att åt byggnaden måste förlänas de mått och den monumentalitet, den förnämliga platsen oundgängligen kräfde. Härigenom blefve visserligen byggnadskostnaden icke oväsentligt högre än eljest torde vara nödigt, men å andra sidan förefunnes ju icke någon kostnad för tomten. För sin del hölle öfverintendentsämbetet emellertid före, att åt ett kanslihus, som innehölle så godt som uteslutande tjänsterum af vanliga dimensioner, och vid hvars uppförande man i främsta rummet fordrade en bekväm och öfverskådlig plananordning, icke i och för sig med nödvändighet behöfde gifvas de monumentala former och mått, som nyssberörda plats påkallade, utan kunde byggnaden ur denna synpunkt med lika fördel förläggas till annan mindre anspråksfull, men därför icke mera aflägset belägen plats. Skulle kanslibyggnaden åter komma till stånd i Kungsträdgården, måste, såsom ämbetet framhållit, åt denna byggnad, gifvas en planform och densamma i öfrigt utrustas på ett såväl staten som platsen fullt värdigt sätt. Det ginge således icke an att, såsom det föreliggande förslaget afsåge, osymmetriskt och utan all monumentalitet i anläggningen så att säga insmyga byggnaden i två af Kungsträdgårdens yttersidor. Ett dylikt tillvägagångssätt kunde nämligen ingalunda anses uppfylla de fordringar, man här ägde uppställa, och skulle dessutom för all framtid omöjliggöra ett landets hufvudstad värdigt ordnande af omgifningarna till stadens härligast belägna och vackrast anlagda öppna plats.

Hvad därefter beträffade detaljerna i föreliggande byggnadsförslag, syntes först och främst kunna anmärkas, att vid upprättande af förslag

till en nybyggnad för Kungl. Maj:ts kansli lämpligen bort iakttagas, att lokalerna för den del af detta ämbetsverk, kring hvilken så godt som allt arbete samlade sig, eller statsrådsberedningen, fått bilda den centralpunkt, kring hvilken byggnadens öfriga lokaler grupperade sig så likformigt som möjligt, och att detta äfven på något sätt bort komma till synes såväl i byggnadens plan som äfven i dess yttre. Uti ifrågavarande förslag, där genomförandet af en dylik ur både estetisk och praktisk hänsyn naturlig tanke på grund af byggnadstomtens form, som nödvändiggjorde, att den ena lokalgruppen måst fogas efter den andra i en lång rad, ej vore möjlig, hade det icke ens lyckats förslagsställaren att placera statsrådsberedningens lokaler i fondbyggnadens midt, utan hade han måst inskjuta dessa bland de för ecklesiastikdepartementet afsedda lokalerna i nämnda byggnads västra del och därigenom här åstadkommit icke ringa obekvämlighet.

Hvad vidare anginge byggnaderna utmed Västra Trädgårdsgatan, åt hvilka gifvits en höjd mot nämnda gata af 16 till 16,5 meter med fyra våningar, ehuru gatans bredd, omkring 9 meter, enligt i ämnet gällande stadganden icke medgåfve större höjd än 13 meter med tre våningar, funne ämbetet sig böra erinra, att sättet att nästan för hvarje tvärvägg aftrappa fasaden mot gatan i fråga tvifvelsutan komme att verka oroligt och störande i gatuperspektivet, hvarförutom det onödigt minskade utrymmet i byggnadernas inre. Använd med måtta på ett eller annat ställe, torde däremot en dylik aftrappning icke blott kunna medgifvas utan till och med gifva åt fasaden en välbehöflig omväxling och relief.

En ytterligare följd af den föreslagna tomtens form, som icke syntes böra förbigås, vore att lokalerna i några departement, finans- och ecklesiastikdepartementen, måst fördelas på icke mindre än fyra våningar öfver hvarandra, hvilket förhållande, äfven om man numera genom hissar m. m. kunde i betydande mån förminska däraf orsakade svårigheter, i allt fall syntes föranleda olägenheter. En dylik anordning komme sålunda enligt ämbetets förmenande, bland annat, att verka till förtyngande af tjänstemännens i de respektive departementen arbete och medföra nödvändigheten af ökadt antal vaktbetjänte i de många vaktrummen.

I afseende å de tillämnade byggnadernas yttre begränsning ansåge sig ämbetet därjämte böra påpeka, att fondbyggnadens fasad åt Hamngatan ställts i en linje, som sammanbunde kvarteret Spekterns nordöstra hörn med kvarteret Styrpinnens nordvästra, hvarigenom afståndet från nämnda byggnads nordöstra hörn till motstående byggnad å Hamngatans norra sida minskats till 15 meter från att vid samma byggnads nordvästra

hörn vara 17 meter, ett förfarande, som väl föranledts däraf, att man ansett utvidgningen af Hamngatan till 18 meters bredd ända fram till Norrmalmstorg böra ske genom förflyttning af gatans norra gränslinje. Därmed hade man emellertid också till en aflägsen framtid undanskjutit den tidpunkt, då en sådan, högeligen önskvärd utvidgning af nämnda gata kunde komma att ske, hvarjämte i detta sammanhang syntes böra bemärkas, att fondbyggnadens smala östra fasad vore å förslaget förlagd allenast 15 meter från motstående byggnad i kvarteret Styrpinnen, oaktadt behofvet att öka Kungsträdgårdsgatans bredd på bekostnad af den närmast gatan stående trädraden redan framträdt och det icke syntes vara lämpligt att just vid det starkt trafikerade korset mellan nyssberörda gata och Hamngatan framdraga kanslibyggnaden så långt mot öster, att ett ändamålsenligt ordnande af denna knutpunkt för trafiken i synnerlig mån försvårades. Slutligen hade ämbetet vid skärskådandet af de företedda planerna funnit anledning till erinringar med afseende å kommunikationen mellan fond- och sidobyggnaderna, förekomsten af åtskilliga mörka korridorer, mindre lämplig förläggning och storlek af några enskilda rum m. m., men, då dispositionen af byggnaderna med de former, som gifvits dem, i allmänhet måste anses förtjänstfullt utförd och de anmärkta bristerna vid närmare studerande kunde bortarbetas, hade ämbetet i ärendets närvarande skick icke ansett sig böra ingå i vidare ordande härom.

Mot de af förslagsställaren framlagda kostnadsberäkningarna, slutande å 4,000,000 kronor, hade ämbetet icke funnit något vara att anmärka.

Af hvad ämbetet sålunda anfört framginge, att, om ämbetet än funnit, att kanslibyggnaden enligt det föreliggande förslaget och sedd uteslutande ur synpunkten af dess användbarhet för sitt ändamål skulle med en del omarbetningar kunna göras tillfredsställande, ämbetet likväl, på grund af sina förut uttalade åsikter beträffande de kraf, Kungsträdgården såsom byggnadsplats ställde på byggnader, som där uppfördes — kraf hvilka icke finge eller kunde afvisas — måste för sin del finna sig förhindradt biträda, att den plan till lösande af förevarande högviktiga och vidtomfattande byggnadsfråga, hvarom ämbetet haft att yttra sig, komme till utförande.

Departementschefens yttrande angående 1905 års förslag.

Oaktadt hvad öfverintendentsämbetet sålunda anfört, har jag efter samråd med arkitekten Peterson kommit till den uppfattningen, att byggnadsföretaget bör utföras i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det af bemälde arkitekt senast uppgjorda förslaget; och jag beder härmed få framlägga de skäl, som föranledt denna min uppfattning.

Jag anser mig därvid först och främst böra taga fasta på, att äfven enligt öfverintendentsämbetets mening byggnaden eller rättare byggnaderna, uppförda enligt förslaget, skulle ur synpunkten af deras användbarhet för sitt ändamål öfver hufvud taget komma att blifva tillfredsställande. De mindre omarbetningar, som möjligen kunna ifrågakomma, sakna, såsom icke inverkande på byggnadernas förläggning eller på byggnadskostnaden, för närvarande all betydelse. Från synpunkten af det med byggnadsföretaget afsedda statsändamålet möta således inga betänkligheter.

Det hufvudsakliga skäl, på grund hvaraf ämbetet funnit sig böra afstyrka förslagets genomförande, är också, att de föreslagna byggnaderna icke i estetiskt hänseende skulle motsvara de kraf, Kungsträdgården såsom byggnadsplats ställer på byggnader, som där uppföras.

Såsom jag förut visat och jämväl ämbetet i sitt utlåtande angående förslaget till inredande i fastigheten n:o 1 kvarteret Lejonet af lokaler för utrikesdepartementet och ämbetsbostad åt ministern för utrikes ärendena framhållit, hafva anspråken på utrymme i den nya kanslibyggnaden numera tagit sådana proportioner, att frågans lösning väsentligen försvårats. Jag tror mig äfven, genom hvad jag förut anfört, hafva utförligen visat, att någon annan tillräckligt rymlig och för ändamålet lämplig byggnadsplats än Kungsträdgården icke står att få, åtminstone icke utan oskäliga kostnader. Ämbetet har också icke, ehuru ämbetet uttalat den åsikten, att byggnaden med lika fördel skulle kunna förläggas till annan, mindre anspråksfull, men därför icke mera aflägset belägen plats, kunnat gifva anvisning på en sådan.

Jag är nu fullt ense med ämbetet, att Kungsträdgården som byggnadsplats medför vissa kraf ur estetisk synpunkt, som hvarken få eller kunna afvisas. Däremot kan jag icke dela ämbetets uppfattning, att arkitekten Petersons nu ifrågavarande förslag icke skulle uppfylla alla berättigade kraf i berörda hänseende. Ämbetet anser, att enligt förslaget åt byggnaderna icke förlänats de mått och den monumentalitet, som den förnämliga platsen kräfver, hvilket skulle vara en följd däraf, att byggnaderna osymmetriskt »insmugits» i två af Kungsträdgårdens yttersidor. Det är påtagligt, att hvad som här föresväfvat ämbetet är tanken på kanslibyggnadsplanens realiserande genom en enda monumental byggnad i Kungsträdgårdens norra del utan användande af västra sidan; och det ligger nära till hands att förmoda, det man härvid närmast tänkt på det förslag i denna riktning, som, enligt hvad jag förut omtalat, år 1899 framlagts af nuvarande öfverintendenten Carl Möller. Jag

har förut antydt de skäl, som kommit mig att frångå denna tanke, och jag beder i detta sammanhang att få något utförligare utveckla dem.

Enligt 1899 års förslag skulle byggnaden förläggas mellan Hamngatan och en linje, som tänktes dragen från en punkt på Kungsträdgårdsgatan åtta meter norr om nordvästra hörnet mellan nämnda gata och Näckströmsgatan vinkelrätt mot Kungsträdgårdens längdaxel. Redan för en byggnad af den då ifrågasatta storleken skulle således mer än en fjärdedel af Kungsträdgårdens hela längd komma att tagas i anspråk. En följd häraf blefve med all säkerhet, att återstående delen af Kungsträdgården komme att verka i afsevärd mån förkortad, och denna verkan komme att ytterligare skärpas af den stora byggnaden i fonden. Hela platsens karaktär komme säkerligen att blifva rubbad, samtidigt som det vore fara värdt, att byggnaden i fonden komme att verka mera kolossal än monumental. Det estetiska helhetsintrycket blefve för visso allt annat än fördelaktigt. Att en byggnad, motsvarande de nuvarande behofven, skulle komma att än ytterligare inkräkta på platsen, faller af sig självt.

Enligt arkitekten Petersons nu ifrågavarande förslag åter tages allenast omkring en tiondedel af Kungsträdgårdens längd i anspråk, hvadan platsens yttre karaktär kommer att så godt som oförändrad bibehållas. Detta har möjliggjorts genom att för byggnadernas uppförande tagits i anspråk jämväl västra sidan af Kungsträdgården. Denna sida kan ju i sitt nuvarande skick icke anses ur skönhetssynpunkt tillfredsställande ordnad; och det är just genom ett på en gång och i ett sammanhang uppfördt byggnadskomplex som ett sådant ordnande lättast vinnes. Genom ett bebyggande af Kungsträdgården på sätt arkitekten Peterson föreslagit skulle alltså vinnas två mål, ett rent praktiskt, nämligen tillskottet i byggnadsplats, hvarigenom åt fondbyggnaden kan förlänas mindre kolossala, med platsens karaktär mer öfverensstämmande proportioner, och ett mera estetiskt, nämligen västra sidans af Kungsträdgården ordnande samtidigt med fondbyggnadens uppförande. Hvad ämbetet i motsats härtill utan vidare motivering yttrar om, att förslagets genomförande skulle för all framtid omöjliggöra ett värdigt ordnande af Kungsträdgårdens omgifningar, torde således icke böra tillmätas vidare betydelse.

Jag beder härvid att få påpeka, att det ju ej är afsikten att förlägga en stor monumental byggnad å västra sidan af Kungsträdgården utan tvärtom att genom byggnadskomplexets fördelning i flera byggnader åt det hela gifva en arkitektonisk hållning, som bildar jämvikt mot den öster om Kungsträdgården liggande byggnadsraden. Fondbygg-

naden skulle däremot bilda en monumental afslutning med symmetrisk gruppering. Att i vidsträcktare mån än som sålunda skett åstadkomma en symmetrisk plan för företaget är uppenbarligen med de utgångspunkter, som, på sätt förut framhållits, förelegat, icke möjligt, och förhindras dessutom af Kungsträdgårdens sneda vinklar och de västra tomternas form. Att ett byggnadskomplex, som helhet betraktadt, kan gifva ett monumentalt intryck äfven utan en regelbunden planform, visa särskildt en del moderna engelska byggnadsföretag. Fara värdt är för öfrigt, att den af ämbetet fordrade öfverskådligheten i planen vid en regelbunden planform skulle komma att göra byggnaden opraktisk för sitt ändamål, särskildt då det gäller ämbetslokaler af nu ifrågavarande omfattning. Förutnämnda förslag af år 1899 visar just, hvilka praktiska olägenheter, som kunna medfölja ett försök att genom öfverdrifven koncentration få fram öfverskådlighet och monumentalitet. Enligt sistnämnda förslag skulle sålunda en del rum fått ett djup af ända till 7 meter med en bredd af endast 3 ½ meter och allenast ett fönster. Ett visst mörker skulle vidare kommit att råda i den centrala delen, hvilken var afsedd att upplysas hufvudsakligen genom den höga kupolbyggningen. Om med genomförd koncentration dylika och andra liknande olägenheter skulle kommit att vidlåda en byggnad, hvilken endast var afsedd att upptaga omkring två tredjedelar af det antal rum, som numera erfordras för behofvets fyllande, kan det starkt ifrågasättas, om ens en liknande koncentration längre är möjlig att genomföra, utan att byggnaden blir för sitt ändamål alldeles olämplig.

Hvad angår ämbetets anmärkning att statsrådsberedningens lokaler enligt arkitekten Petersons ifrågavarande förslag icke erhållit det centrala läge, som tillkommer dem, torde densamma ej böra tillmätas vidare betydelse. Dessa lokalers läge är nämligen i förhållande till de olika departementen så centralt som möjligt och därmed är väl äfven det enda betydelsefulla krafvet i fråga om nämnda lokalers förläggning tillgodosedt. Någon väsentlig olägenhet torde ej heller vållas för arbetet inom ecklesiastikdepartementet genom berörda lokalers förläggning på sätt som skett.

Beträffande ämbetets anmärkningar i fråga om höjden af de tilltänkta byggnaderna vid Västra Trädgårdsgatan torde till en början böra erinras, att Västra Trädgårdsgatan närmast Hamngatan har en bredd af öfver 10 meter. Vid denna gatubredd är det enligt gällande byggnadsordning äfven för enskilda personer tillåtet att uppföra byggnad i fyra våningar och till en höjd af 17 meter. Längre ned afsmalnar gatan, så att den vid Landtmäteribacken icke är fullt 9 meter bred. Enligt byggnadsordningen får här icke uppföras enskild byggnad till större

höjd än 13 meter eller med mer än tre våningar. Ämbetet har således begått ett misstag, då det helt generellt beräknar gatans bredd till endast 9 meter. Till följd af höjdförhållandena mellan dels Kungsträdgården, å ena sidan, och Västra Trädgårdsgatan, å den andra, dels de norra och de södra delarna af denna gata, kommer i själfva verket de tilltänkta byggnadernas höjd vid gatan att i det närmaste motsvara hvad som enligt byggnadsordningen är tillåtet, i det att byggnaderna vid de smalare delarne af gatan blifva mellan tre och fyra meter lägre, från gatuytan räknadt, än byggnaderna vid gatans norra delar, liksom förstnämnda byggnader åt gatan till komma att hafva endast tre våningar. Föröfrigt torde böra erinras, att det undantag från föreskriften i 21 § af den för Stockholms stad gällande byggnadsordningen om byggnads högsta medelhöjd, som i samma paragraf göres för kyrkor och andra offentliga byggnader, hvilka fordra större höjd, uppenbarligen äger motsvarande tillämplighet, om dylik byggnad med någon sida skulle stöta intill gata, som icke är af den bredd, att vid densamma enskild byggnad får uppföras till den i paragrafen angifna högsta medelhöjden.

Hvad angår ämbetets anmärkning, att fondbyggnaderna i förhållande till Hamn- och Kungsträdgårdsgatorna förlagts så, att dessa gators utvidgning till önskvärd bredd för framtiden skulle omöjliggöras, beder jag först och främst få erinra därom, att det uppenbarligen, särskildt om tanken på inredande i den nuvarande ateljébyggnaden af frukostrestaurant uppgifves, ej möter något hinder att indraga byggnaderna så långt i Kungsträdgården, som erfordras för ifrågavarande gators reglering på sätt ämbetet antydt, därest staden så skulle önska och staden vill underkasta sig därmed förenade utgifter. Hvad särskildt Hamngatan angår, anser jag emellertid det med hänsyn till föreliggande förhållanden lämpligast och billigast för staden att utvidga densamma å norra sidan. En utvidgning å södra sidan förutsätter nämligen, om, såsom väl är meningen, den skall utsträckas ända fram till Berzelii park, inlösen af de relativt nya och dyrbara byggnader, som för närvarande finnas å till gatan gränsande tomter i kvarteret Styrpinnen, under det att en utvidgning å norra sidan med den sträckning, arkitekten Peterson föreslagit för den nya kanslibyggnadens norra fasad, endast skulle kräfva inlösen af de jämförelsevis äldre byggnaderna å angränsande delar af kvarteret Norrmalm samt närmast därintill belägna tomter i kvarteret Hästen.

Ämbetets påstående att förläggningen af ett par departement i ett flertal våningar skulle verka förtyngande på arbetet och i öfrigt

föranleda olägenheter, kan jag ej dela. Under förutsättning af lämpliga hissanordningar torde en sådan förläggning vara i alla afseenden minst lika bekväm som en förläggning utefter långa och invecklade korridorsystem i samma plan.

Hvad ämbetet i öfrigt anmärkt afser sådana detaljer i förslaget, som, i den mån så anses behöfligt, lätteligen kunna vid definitiva ritningars uppgörande bortarbetas.

Såsom särskilda förtjänster hos det föreliggande förslaget torde jag få framhålla, *att* till följd af den stora byggnadsytan så stort utrymme kunnat anslås åt hvart och ett af de nuvarande departementen, att alla rimliga kraf för en lång tid framåt kunna anses tillgodosedda; *att* tillräckliga reservlokaler för ända till två nya departement kunnat beredas, på samma gång som tillsvidare lämpliga ämbetslokaler skulle förefinnas för generallandtmäterikontoret med rikets allmänna kartverk och för marinförvaltningen; *samt att* en värdig ämbetsbostad kunnat beredas åt statsministern.

Generallandtmäterikontorets byggnad.

Beträffande den nu af generallandtmäterikontoret begagnade byggnaden anmärkte Riksdagens år 1889 församlade revisorer, att densamma visserligen vore af solid beskaffenhet och genom sitt fria läge utgjorde ett lämpligt förvaringsrum för kontorets högst dyrbara arkiv, men att densamma det oaktadt icke erbjöde önskvärd säkerhet mot eldfara.

I anledning af hvad sålunda anmärkts infordrades genom nådig remiss den 6 december 1889 yttrande från öfverintendentsämbetet och landtmäteristyrelsen; och hafva nämnda ämbetsverk i underdånigt utlåtande den 25 januari 1890, jämte det ämbetsverken redogjort för den dåvarande användningen af byggnadens olika lokaler m. m., hufvudsakligen anfört följande.

Hvad eldfaran för arkivet beträffade, vore den genom stränga föreskrifter rörande eldning och förbud mot gasbelysning i lokalerna så mycket som möjligt undanröjd; och, då bostäder numera ej finge å vinden användas, vore jämväl den fara, som det höga trätaket kunde medföra, förminskad. Sistnämnda fara kunde än ytterligare något förminskas genom anbringande af järnluckor å de husets fönster, som vette åt Västra Trädgårdsgatan. Ehuru således alla de försiktighetsmått vore vidtagna eller vidtoges, som med byggnadens konstruktion kunde anses vara möjliga till skydd för det dyrbara arkivet, måste dock framhållas som ett önskningsmål, att sådana arkivhandlingar som de ifrågavarande kunde förvaras i brandfria, hvälfda rum med centraluppvärmning från eldstad i källaren, hvarjämte vindsrum ej borde få finnas i huset, hvilket i sin helhet borde erhålla en mot eldfara betryggad konstruk-

tion. Bäst syntes detta syfte kunna vinnas, därest ett nytt hus blefve uppfördt, men det torde dock icke vara omöjligt att, med bibehållande af den gamla murstommen, i väsentlig mån förbättra det nuvarande huset genom att t. ex. afrifva det gamla yttertaket och i dess ställe uppföra en hel öfvervåning med stenmurar och lågt yttertak, att inlägga järnbjälklag med betonhvalf i stället för träbjälklagen, att anbringa centraluppvärmning, att borttaga eller förändra flygeln mot Carl XIII:s torg eller vidtaga andra dylika åtgärder; och skulle, på samma gång genom en sådan om- och påbyggnad större brandfrihet ernåddes, äfven vinnas ett välbehöfligt ökadt utrymme. Kostnaderna för de föreslagna åtgärderna kunde ej beräknas, utan att noggranna ritningar öfver desamma förut uppgjordes.

Statsutskottet anförde i utlåtande den 17 mars 1890, att af hvad sålunda förekommit syntes framgå, att, på sätt revisorerna erinrat, ifrågavarande byggnad, hvilken inrymde ett betydande antal högst värdefulla och delvis oersättliga handlingar, icke i alla afseenden erbjöde önskvärd trygghet mot eldfara, men att, då emellertid uppmärksamheten nu blifvit fäst härå, utskottet antoge, att Kungl. Maj:t icke skulle underlåta att söka åvägabringa anordningar till det anmärkta förhållandets afhjälpande, hvilket utskottet endast velat för Riksdagen anmäla.

Utskottets betänkande föranledde icke i denna del något Riksdagens yttrande.

Frågan har sedan upptagits till behandling af landtmäteristyrelsen, som i underdånig skrifvelse den 28 oktober 1903 — jämte det styrelsen redogjort för hvad förut i ärendet förekommit samt tillika erinrat, hurusom riksarkivarien i ett den 19 mars 1903 afgifvet underdånigt utlåtande angående af Kungl. Maj:t anbefalld undersökning af de centrala ämbetsverkens arkiv upplyst, att generallandtmäterikontorets lokaler vore alldeles otillräckliga och icke skyddade mot eldfara — vidare anfört följande.

Arkivet innehölle nästan uteslutande kartor öfver landtmäteriförrättningar med därtill hörande beskrifningar och andra handlingar. Med undantag af en del sockenkartor vore alla kartor och handlingar inbundna i stora böcker. Kartböckernas antal, som vid början af år 1876 varit 1,908, utgjorde vid 1901 års ingång 2,335. Ökningen för år under nämnda tjugufem år hade således i medeltal utgjort något mer än 17 kartböcker. Det utrymme, som för de årligen från landtmätarne inkommande renovationerna erfordrades, upptoge en hyllängd af omkring 1,50 meter samt dubbel hyllhöjd, eller 0,75 meter. Det i

arkivlokalen befintliga utrymmet vore numera så upptaget, att i arkivet icke kunde inrymmas mer än ytterligare två, högst tre års karterenovationer.

Från andra synpunkter sedt vore utrymmet ännu otillräckligare.

Af de i arkivet förvarade kartorna, särskildt de äldre, begärdes kopior i allt jämt tilltagande grad. Dessa kopior eller utdrag verkställdes af extra biträden. Af brist på utrymme hade kopieringen under de sista 10—15 åren icke kunnat verkställas i kontorets lokaler, utan kartorna hade måst uttagas ur sina band och af dem, som skolat verkställa kopieringen, hemtagas till deras bostäder. Att kartorna härigenom blefve utsatta för fara att förstöras eller förkomma, låge i öppen dag. Och äfven om det icke, styrelsen veterligt, någonsin händt, att någon karta eller därtill hörande handling, medan den för omförmälda ändamål varit uttagen ur kartboken, genom eldsolycka eller eljest förstörts eller förkommit, så inträffade det dock ofta, att kartorna under transporten från eller till arkivet skadades i de veck, hvari de vore lagda, och därigenom ginge sönder. Styrelsen ansåge det därför vara af synnerligen stor vikt, att arkivlokalen tillökades med ett rymligt och ljust rum, där plats kunde beredas för kopieringen af kartorna.

En annan starkt framträdande olägenhet af det knappa utrymmet i arkivet vore, att kartorna icke kunde hållas så lätt tillgängliga, som önskligt vore, för dem, hvilka antingen å tjänstens vägnar eller för vetenskapliga eller privata ändamål önskade taga kännedom af desamma. Kartorna i arkivet anlitades i stor omfattning af tjänstemän och enskilda; och särskildt under riksdagstiden vore arkivet så talrikt besökt, att plats svårligen kunde beredas alla dem, som ville göra forskningar i arkivet. Den plats, som kunde beredas, vore dessutom delvis så illa upplyst, att forskningen därigenom försvårades. Behöfde en mängd kartböcker framtagas på en gång, blefve svårigheterna ännu större.

Styrelsen hemställde därför om åtgärder för afhjälpande af de olägenheter, som vidlådde den nuvarande lokalen såväl från synpunkten af eldfara som i fråga om utrymme.

Af hvad sålunda anförts framgår, att generallandtmäterikontorets nuvarande lokaler under alla förhållanden i en snar framtid måste ersättas med nya eller åtminstone underkastas en med nybyggnad i det närmaste jämförlig om- och tillbyggnad.

Marinförvaltningen. Hvad angår marinförvaltningen, har jag förut framhållit, att all tanke på densammas inrymmande i gamla posthuset numera måst uppgifvas, äfvensom att, därest icke ny lokal beredes för detta ämbets-

verk, en nybyggnad för kammararkivets räkning icke torde kunna undvikas, ett behof som ju äfven af 1902 års Riksdag erkänts.

Ämbetsbostad för statsministern.

Jag nämnde äfven såsom en af förslagets fördelar, att genom detsammas utförande en värdig ämbetsbostad skulle kunna beredas statsministern. Jag anser mig i detta hänseende icke behöfva vara mångordig. Statsministersämbetet är förenadt med en icke obetydlig representationsskyldighet, närmast jämförlig med den, som anses åligga ministern för utrikes ärendena. Samma skäl, som föranledt, att staten ansett sig böra tillhandahålla den sistnämnde lämplig ämbetsbostad, torde således tala för, att sådan beredes äfven statsministern. Svårigheten att med nu rådande högt uppdrifna hyrespris å enskild väg utan oskälig kostnad erhålla en statsministersämbetet värdig bostad torde knappt behöfva påpekas.

Departementschefens slutliga anförande.

Då enligt mitt förmenande Kungsträdgården är den enda numera tänkbara plats, på hvilken med fördel en byggnad för Kungl. Maj:ts kansli kan förläggas, och då det föreliggande byggnadsförslaget torde ej blott i arkitektoniskt hänseende vara tillfredsställande utan äfven från utrymmessynpunkt hafva betydliga företräden framför alla förut framkomna förslag, samt detsamma dessutom bereder den förmånen, att under byggnadstiden icke i vidsträcktare mån någon förflyttning af ämbetslokaler behöfver förekomma, en förmån, som särskildt vid det äfven af Riksdagen uttryckligen erkända behofvet af att så snart som möjligt något göres för beredande af lämpligare lokaler för Kungl. Maj:ts kansli än de nuvarande icke torde kunna öfverskattas, anser jag mig böra förorda ifrågavarande förslag till utförande; och jag kan så mycket hellre göra detta, som förslaget äfven från ekonomisk synpunkt torde vara synnerligen förmånligt.

Som nämndt, har öfverintendentsämbetet icke haft något att erinra mot de af arkitekten Peterson uppgjorda kostnadsberäkningarna. Enligt dessa skulle kostnaden för samtliga byggnadernas uppförande uppgå tillhopa till 4,000,000 kronor. Härtill måste emellertid först och främst läggas kostnaden för inlösen af ateljébyggnadsaktiebolagets hus, 100,856 kronor 98 öre. Vidare skulle förslaget föranleda inlösen af vissa statsverket icke tillhöriga områden vid östra sidan af Västra Trädgårdsgatan, nämligen tomterna n:is 2, 3, 5 och 6 i kvarteret Kungl. Trädgården. Sammanlagda taxeringsvärdet å dessa tomter uppgår till 508,300 kronor. Å desamma befintliga byggnader äro brandförsäkrade för tillhopa 288,500 kronor. Läggas taxeringsvärdena till grund för beräkningen af omförmälda tomters inköpspris, skulle således sammanlagda kostnaden för byggnadsföretagets genomförande uppgå till

4,609,156 kronor 98 öre. Detta belopp torde emellertid för att undvika alla missräkningar böra något förhöjas, exempelvis till 4,860,000 kronor. För jämförelses skull anser jag mig i detta sammanhang böra erinra, att byggnadskostnaderna enligt 1899 års förslag till byggnad i Kungsträdgården uppskattats till 3,950,000 kronor. Lägges härtill kostnaden för inlösen af ateljébyggnadsaktiebolagets hus, 100,856 kronor 98 öre, och af de tomter, som enligt förslaget skulle bibehållas obebyggda, nämligen tomterna n:is 2 och 5 i kvarteret Kungl. Trädgården med numera ett taxeringsvärde af tillhopa 133,300 kronor, skulle hela kostnaden för förslagets genomförande kommit att uppgå till omkring 4,180,000 kronor. Totalkostnaderna åter för genomförandet af 1900 års förslag till kanslihusbyggnad å tomterna n:is 7 och 8 i kvarteret Riddarholmen och däraf föranledda byggnadsföretag skulle enligt de verkställda beräkningarna uppgått till omkring 5,440,000 kronor; och kostnaden för de med Kungl. Maj:ts proposition till 1902 års Riksdag afsedda byggnadsföretagen beräknades ju till 4,200,856 kronor 98 öre. Om man jämför de siffror, jag sålunda angifvit, och därvid tillika tager i betraktande det betydligt ökade utrymme, som enligt det nu ifrågavarande förslaget skulle vinnas, torde jämförelsen obetingadt utfalla till fördel för sistnämnda förslag.

Men ej nog härmed. Förslagets genomförande skulle äfven bereda staten en årlig besparing af icke obetydliga belopp, som nu utgifvas i hyror för åtskilliga ämbetslokaler, för hvilka plats skulle beredas i den nya kanslibyggnaden. De besparingar, som sålunda skulle göras, uppgå till:

för lokal åt nedre justitierevisionen	kronor	10,700
„ „ „ lagbyrån	„	600
„ „ „ lagberedningen	„	1,500
„ „ „ ecklesiastikdepartementets statistiska byrå	„	1,400
„ „ „ kontroll- och justeringsbyrån	„	2,700
	eller tillhopa kronor	16,900.

Att genom marinförvaltningens inrymmande i en af de nya byggnaderna utväg skulle beredas att utan nybyggnad för kammararkivet sörja för dess lokalbehof, har jag förut framhållit.

Slutligen skulle efter byggnadsföretagets fullbordande den nuvarande kanslihustomten n:o 1 i kvarteret Vulkanus blifva disponibel till försäljning eller användning för annat ändamål. Denna tomt är för närvarande taxeringsvärderad till 180,000 kronor och torde böra beräknas vid en eventuell försäljning komma att inbringa omkring 900,000 kronor.

Den nya kanslibyggnadens uppförande torde komma att taga en tid af mellan tre och fyra år från arbetets påbörjande.

Fonden för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden uppgick, som nämndt, vid 1904 års bokslut till 1,330,245 kronor 75 öre. I nådig proposition den 10 innevarande mars har Kungl. Maj:t på föredragning af statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet föreslagit Riksdagen dels att af denna behållning använda ett belopp af högst 355,000 kronor för utförande af påbyggnads- och inredningsarbeten i förra posthuset vid Rödbotorget, i syfte att därstädes bereda ämbetslokaler för arméförvaltningen samt fortifikationens och intendenturkårens hufvudstationer m. fl., dels ock att, vid bifall härtill, medgifva, att den af arméförvaltningen nu disponerade fastigheten i kvarteret Memnon finge försäljas och köpeskillingen tilläggas nämnda fond. Då den köpeskilling, som beräknats minst skola inflyta för sistnämnda fastighet, uppgår till ett belopp af 400,000 kronor, skulle visserligen hvad Kungl. Maj:t sålunda föreslagit icke i längden innebära någon minskning af fonden. Emellertid skulle ju under tiden, till dess berörda fastighet hunne försäljas, hvilket ansetts kunna ske tidigast år 1907, fonden vara icke obetydligt reducerad. Sålunda skulle, oberäknadt de räntor, som kunna inflyta under de närmaste åren, och till hvilka jag, i betraktande af svårigheten att beräkna deras belopp, anser mig för närvarande icke böra taga hänsyn, under innevarande och nästa år af fondens behållning endast ett belopp af omkring 975,000 kronor vara att påräkna för de af mig nu föreslagna byggnadsföretagen. Om af detta belopp, såsom jag förut antydt, 400,000 kronor anvisas till de föreslagna förändringarna å fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet, skulle för genomförande af kanslibyggnadsplanen för närvarande af fondens medel återstå disponibelt allenast ett belopp af omkring 575,000 kronor. Då emellertid de åtgärder, som enligt min åsikt kunna och böra under innevarande och nästa år vidtagas för genomförande af sistnämnda byggnadsplan, inskränka sig till inlösen af ateljébyggnadsaktiebolagets hus och förvärfvande af de under enskild äganderätt lydande tomter i kvarteret Kungl. Trädgården, som äro afsedda att för byggnaderna tagas i anspråk, äfvensom grundläggnings- och andra dylika förberedande arbeten, har jag ansett, att, om sistnämnda belopp ställdes till förfogande härför, därutöfver för närvarande skulle behöfva af skattmedel anvisas allenast ett belopp af 500,000 kronor att utgå under år 1906.»

I sammanhang härmed har utskottet till behandling förehaft *dels* en af herr *P. R. Rabe* i Första Kammaren väckt motion (n:o 49), däri

hemställts, att Riksdagen, med afslag å Kungl. Maj:ts proposition n:o 96, i hvad den anginge anvisande af medel för inredande i fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet i Stockholm af lokaler för utrikesdepartementet m. m., ville i skrifvelse till Konungen anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning och därefter för Riksdagen framlägga förslag om fastighetens användning till lokaler för högsta domstolen och nedre justitierevisionen samt den eller de andra ämbetsmyndigheter, för hvilka byggnaden lämnar utrymme och som lämpligen kunde jämte ofvan nämnda institutioner därstädes inrymmas; *dels* motionen n:o 296 inom Andra Kammaren, väckt af herr *J. Forssell*, hvilken föreslagit, att Riksdagen måtte, med erinran om sina i skrifvelsen till Kungl. Maj:t den 13 maj 1902 uttalade åsikter, och med förklarande att den kungl. propositionen af den 31 sistlidne mars icke kan bifallas, anhålla, att ny utredning af denna byggnadsfråga må verkställas, med iakttagande att de statens byggnader, som äro eller snart blifva lediga, måtte företrädesvis användas.

I afseende å de skäl, som af motionärerna anförts till stöd för berörda framställningar, tillåter sig utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottets yttrande.

Hvad först beträffar Kungl. Maj:ts förslag om inredande i fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet här i staden af lokaler för utrikesdepartementet och ämbetsbostad för ministern för utrikes ärendena, finner utskottet giltig anledning icke föreligga, hvarför utrikesministerns ämbetsbostad skulle från den byggnad, däri den nu är inrymd, förflyttas till ifrågavarande dyrbara fastighet, hvilken på grund af dess synnerligen fördelaktiga belägenhet synes vara ägnad att uteslutande användas till beredande af lokaler för ämbetsverk. Huruvida utrikesdepartementet samt ett eller möjligen två andra statsdepartement skulle kunna där finna tillräckligt utrymme, är utskottet icke i tillfälle att bedöma, liksom utskottet ej heller kan med bestämdhet uttala sig, om eller i hvad mån det i herr Rabes förenämnda motion väckta förslaget i fråga om fastighetens användande för högsta domstolen och nedre justitierevisionen bör vinna afseende. En fullständig utredning härom synes utskottet böra oförtöfvadt åvägabringas; och har utskottet i sammanhang härmed velat framhålla, dels att ett fördelaktigare utnyttjande af bottenvåningen än det i det nu framlagda förslaget angifna torde böra kunna påräknas och dels att gårdsutrymmet synes lämna tillfälle till uppförande af byggnad för vaktmästarebostäder och andra lägenheter, hvilka icke med nödvändighet böra anordnas inom hufvudbyggnaden.

Då utskottet sålunda ifrågasätter, att förenämnda fastighet skulle kunna tillgodose, förutom utrikesdepartementets, äfven andra departements behof af ämbetslokaler, följer häraf, att utskottet, som visserligen anser kanslihusets förläggande vid Kungsträdgården från flera synpunkter icke olämpligt, icke kan i allo biträda det föreliggande förslaget till kanslihus med lokaler för alla departementen utom det nämnda. Men äfven i andra afseenden har detta förslag gifvit utskottet anledning till erinringar. Sålunda har utskottet ansett, att förhållandena icke påkalla, att statsministern beredes ämbetsbostad inom kanslibyggnaden. Ej heller har inredandet af en frukostrestaurant i den nuvarande atelierbyggnaden synts utskottet vara af behofvet påkalladt, då utan tvifvel de för sådant ändamål erforderliga lokaler komme att genom den enskilda företagsamheten anordnas.

Huruvida genom att lokaler icke skulle behöfva inredas för de af utskottet nu angifna ändamål den föreslagna byggnadskomplexens dimensioner skulle kunna minskas eller äfven andra ämbetsverk skulle kunna därinom beredas utrymme eller möjligen annan kronans tomt i hufvudstaden skulle kunna befinnas för byggnadens anläggande tillräcklig, kan utskottet icke afgöra. För denna frågas lösning erfordras en fullständig utredning såväl angående behofvet i sin helhet af nybyggnader för ämbetsverken i Stockholm som ock beträffande samtliga kronans fastigheter, såsom byggnader samt tomtplatser och annan mark, hvilka kunna för sådant ändamål disponeras.

Utan tvifvel torde det vara lämpligt, att före afgörande af en så omfattande byggnadsfråga som den nu föreliggande full visshet må vinnas om i huru stor utsträckning behofvet äfven för andra ämbetsverk af nybyggnader kommer att under den närmaste framtiden göra sig gällande. Härtill kommer, att, då ofta uppstått svårlösta frågor om markutbyte emellan kronan å ena sidan och Stockholms stad å den andra, äfven häri synes finnas en anledning till att bringa klarhet angående statens ägande- och dispositionsrätt till mark och tomter inom hufvudstaden, hvarigenom till bägge parternas fördel skulle kunna möjliggöras utbyten och fullständig uppgörelse i förevarande afseende.

Utskottet är visserligen öfvertygadt om, att behofvet af rymligare och tidsenligare lokaler för departementen är trängande; men den ifrågasatta utredningen synes ej böra medföra alltför stor tidsutdräkt. Särskildt föreställer sig utskottet, att Kungl. Maj:t må kunna redan till nästa Riksdag inkomma med förslag om inrymmande af ämbetslokaler i det forna arffurstens palats; och i den mån utrikesdepartementet och eventuellt äfven annat departement kommer att dit förläggas, kan ju i

det gamla kanslihuset provisoriskt beredas ökadt utrymme för de departement, som komma att ännu någon tid där kvarstanna.

Hvad herrar Rabes och Forssells ofvannämnda motioner beträffar, synas de icke gifva anledning till ytterligare yttrande utöfver det nu af utskottet i detta ämne afgifna.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt hemställer utskottet,

a) att Kungl. Maj:ts förslag om anvisande af medel till betäckande af kostnaderna för inredande af ämbets- och bostadslokaler i fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet i Stockholm icke må af Riksdagen bifallas;

b) att Kungl. Maj:ts förslag om uppförande af ny byggnad för Kungl. Maj:ts kansli å norra delen af Kungsträdgården och å väster därom belägna tomter ej heller må vinna Riksdagens bifall;

c) att Riksdagen vid anmälan om förenämnda beslut må tillika anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes, så snart sig göra låter, *dels* till Riksdagen inkomma med förslag till inredande i fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet af lokaler för ämbetsverk, *dels* föranstalta om en fullständig utredning såväl angående behofvet under den närmaste framtiden af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden som ock beträffande statens därinom belägna fastigheter, som kunna för beredande af plats för eller medel till ämbetslokalers inrättande tagas i anspråk, samt därefter för Riksdagen framlägga förslag till de byggnadsföretag för statens räkning, hvartill en sådan utredning må gifva anledning; samt

d) att herrar Rabes och Forssells i förevarande ämne väckta motioner må anses vara genom hvad utskottet här ofvan föreslagit besvarade.

Stockholm den 12 maj 1905.

På statsutskottets vägnar:

HUGO TAMM.

Reservationer:

af herrar *I. Wijk, E. Fränckel* och friherre *J. T. Gripenstedt*, som ansett att utskottets yttrande och förslag bort hafva följande lydelse:

»Kungl. Maj:ts förslag om inredande i fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet i Stockholm af lokaler för utrikesdepartementet och ämbetsbostad åt ministern för utrikes ärendena finner utskottet sig böra biträda. Emot de anordningar, som, enligt hvad handlingarna i ärendet utvisa, skulle för detta ändamål vidtagas, har utskottet emellertid velat erinra, att utrymmet i bottenvåningen icke synes komma att blifva på ett tillfredsställande sätt tillgodogjordt. Likaledes har utskottet trott sig finna, att den ifrågasatta nya uppgången till representationsvåningen möjligen skulle kunna undvaras, hvarigenom någon besparing i kostnaderna skulle kunna åstadkommas. Och föreställer sig utskottet, att Kungl. Maj:t före fastställande af plan för byggnadens inredning kommer att taga de af utskottet nu framställda erinringar i öfvervägande.

Hvad beträffar den föreslagna nya kanslibyggnaden har utskottet velat erinra, att förhållandena icke synas påkalla, att statsministern beredes ämbetsbostad inom densamma. Ej heller har — — — — — angifna.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, hemställer utskottet,

a) att Riksdagen må medgifva, att till betäckande af kostnaderna för inredande i fastigheten n:o 1 i kvarteret Lejonet i Stockholm af lokaler för utrikesdepartementet och ämbetsbostad åt ministern för utrikes ärendena måtte af fonden för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden användas ett belopp af 400,000 kronor;

b) att Kungl. Maj:ts förslag om uppförande af ny byggnad för Kungl. Maj:ts kansli å norra delen af Kungsträdgården och å väster därom belägna tomter icke må vinna Riksdagens bifall;

c) att Riksdagen vid anmälan om förenämnda beslut må tillika anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes, så

snart sig göra låter, föranstalta om en fullständig utredning såväl angående behofvet under den närmaste framtiden af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden som ock beträffande statens därinom belägna fastigheter, som kunna för beredande af plats för eller medel till ämbetslokalers inrättande tagas i anspråk, samt därefter för Riksdagen framlägga förslag till de byggnadsföretag för statens räkning, hvartill en sådan utredning må gifva anledning; samt

d) att herrar Rabes och Forssells i förevarande ämne väckta motioner må anses vara genom hvad utskottet här ofvan föreslagit besvarade.»

af herrar *P. Pehrson, K. A. Bohnstedt* och friherre *N. A. H. Palmstierna*, hvilka ansett, att utskottets hemställan i mom. c) bort affattas på följande sätt:

»b) att Riksdagen må besluta, att ny byggnad för Kungl. Maj:ts kanslis samtliga departement skall, med uteslutande af den föreslagna bostaden för statsministern och i öfrigt med de inskränkningar i det beräknade utrymmet, som lämpligen kunna åstadkommas, uppföras i hufvudsaklig öfverensstämmelse med ett af arkitekten L. Peterson den 2 sistlidne januari afgifvet förslag, samt att för ifrågavarande byggnadsföretag och däraf föranledd inlösen af ateljébyggnadsaktiebolagets hus i nordvästra hörnet af Kungsträdgården äfvensom af de under enskild äganderätt lydande tomter i kvarteret Kungl. Trädgården, som enligt förslaget äro afsedda att för byggnaden tagas i anspråk, bevilja ett belopp af 4,860,000 kronor, samt däraf anvisa 575,000 kronor ur fonden för anordnande af lokaler för statens ämbetsverk i hufvudstaden och 500,000 kronor å extra stat för år 1906;

af herrar *D. Persson* och *P. Olsson*, som yrkat, att i stället för den mening i andra stycket å sidan 47, som börjar med orden »Huruvida genom» och slutar med orden: »icke afgöra», skulle intagas följande yttrande:

»Genom att lokalen icke skulle behöfva inredas för de af utskottet nu angifna ändamål, skulle den föreslagna byggnadskomplexens dimensioner kunna minskas och norra delen af Kungsträdgården sålunda icke behöfva tagas i anspråk för byggnaden. Huruvida äfven annan tomt i hufvudstaden skulle befinnas för byggnadens anläggande tillräcklig, kan utskottet icke afgöra.»

Herr *H. R. Törnebladh* har begärt få antecknadt, att han icke deltagit i förestående ärendes behandling inom utskottet.